

84(2=632.93)

M 917

C 24248

Мусукаланы Сакинат

ТЮБЕШИУ – АЙЫРЫЛЫУ

Мусукаланы Сакинат

ТЮБЕШИУ – АЙЫРЫЛЫУ

Нальчик • ООО «Тетраграф» • 2014

ГУК «Государственная
специальная библиотека КБР
им. Т. К. Мальбахова»
г. Нальчик, ул. Ногмова, 43

84 (2=632.93)

M. 917

ISBN 978-5-00066-017-1

© Мусукаланы С. А., 2014

© ООО «Тетраграф», 2014

АЛМА-АТАДА ЧАГЪАДЫЛА АЛМАЛА

*Миллетими, ёксюзле ёсдюрген
аналарына къысылып, узакъда
къалгъан сабийлерине атайма*

1.

Алма-Ата тийресинде алмала
Чагъадыла, къурмач болуп тегерек.
Ала-Тауда эрийдиле туманла,
Чууакъ болуп, жангы болуп ариу кек.

Бери къарап, Алма-Атаны тансыкълай,
Ары къарап, ата ташха кюйгенле,
Жер-жерледе бёлюм-бёлюм болгъанлай,
Эки журтну тенг этдиле, суйгенден.

Бир кепдюле жангы журтда туугъанла.
Туугъан жеринг анда, мында да – сыйлы.
Эки журтну жюрегинде тутханнга,
Бирин сайлап, бирин къойгъан а – кыйын.

«Жолу болгъан къайтып келир юйюне...» –
Деп, къарайды жол, жингирик бурула.
Тюзде ёчюлгенле такъгъан кюйлени
Айланады ахшам аяз сууура.

Алып кетип Малкъарны этегине,
Тауну, ташны сылатады жумушакъ,
Узакъ жерде ол кюйлени этгенле
Керген кибик Ата журтха кенг къучакъ.

Туман басып, энедиле Азаудан
Эрттен сайын аланы сагъышлары,
Къатлайдыла, айтадыла саулагъа
Айтылмайын кългъан кеп алгъышларын.

Къарайдыла къая башдан кюн болуп,
Тилеклери – алай жууукъ Аллахха!
Айтадыла кюйлерин толуп-толуп,
Бой салмайын зорлукъ берген палахха.

2.

Бой салмайын зорлукъ берген палахха,
Таулу ынна айта эди бёлляуун:
– Жукъла, балам, тебрей турабыз артха,
Ата журтха... тохтаса эди жауун...

– Жауун жаууп тохтасамы, ыннака?
Ол кёп жаууп, бир кёп жаууп турса уа?
– Быллай жашны ким кёргенди –
тынмагъан?!

Алып атып къоярыкъма мурсагъа...

– Атар эдинг, мурса тапсанг былайда...
– Жукъла, балам, ариу тюшле келирле.
– Сейирсе сен – ол тюшлеге ийнанган!
– Ала сени Ата журтха элтирле... –

Алты жашын алты жолгъа ашырып,
Къарай эди алларына Фатимат.
Бири да къайтмады артха, ашыгъып,
Аналары тургъанда кюйюп, сакълап.

Ёлгендиле деп ийнаныб'а! Къалай?!
Бири, экинчиси, ючю... алтысы!
Алты жашны ариу атларын санай,
Жашай эди ынна – ана жарлысы.

Уруш къайгъы, кёчгюнчюлюк – экиси,
Жарсыулары бирча тартып базманда...
Тилеклери уллу Аллахха жетсин! –
Жюрегинден этди аланы ана.

Ата журтха элтген жолла, кючсуне,
Жатадыла, сары тырмыла болуп,
Бир кёп кере киредиле тюшуне,
Арбаз, юйю киеу нёгерден толуп.

3.

Арбаз, юйю киеу нёгерден толуп,
Фатиматны ёхтемлиги – туурада:
Мухамматы, юйюр тунгучу болуп,
Къыз къачырып, тоюн эте тургъанда...

Ариу келин кирген эди арбазгъа,
Къайынлагъа намыс да, сый да эте.
Ушай эди ол къууанч ариу жазгъа,
Жылла бла эсгериу болуп кете...

Къарай эди къарт Фатимат ызына,
Алты жашы эшик ачхан юйюне,
Жангыз къызы Фирузагъа къысыла,
Сюргюн желде, къакъгъыч болуп, тюйюле.

Фирузаны эки гитче жашчыгъы –
Атасызлай ёсген эки баласы...
Уллу желге тёрт жанындан ачылып,
Тиширыуну толу юйю – къаласы!

Сабийлени аталары – урушда,
Салам-келям хапары да жокъ аны.
Къалабалыкъ бурдумлада, бурушда,
Амалсыздан инжиле эди жаны.

Хусейчикни – гитчечигин кёмгенде,
Эки жашы эки къанат болдула.
Кёп эдиле мында ачыу кёргенле,
Киши жерни бурууларын толтура.

Тиширыуну уллу кишилиги ол –
Ач сабийни ач кёзюне къарагъан.
Не бошала, не тас бола билмей, жол,
Кюмюш ызлай, тюше эди арагъа.

4.

Кюмюш ызлай, тюше эди арагъа,
Эсгериуле элте барып, тюртюле, –
Сюе эди къарт Фатимат къараргъа
Чегем ауузда жашил Гюдюргюге.

Шаптал чакъгъан ариу арбаз. Беттургъу.
Сабийлери ойнайдыла талада.
Башха дуния кёрмей, билмейин турду,
Сюргюн жолу тюшгюнчюге арагъа.

Думаланы ариу хауасы – женгил,
Къанат болуп, таугъа алып кетерик,
Тангны жюрек аузуна кирип, сингип,
Насып кёллю, умут кёллю этерик.

Ариу кыызла, суу кыылычларын тагыып,
Энедиле чокъракъ суулу шауданнга.
Фатимат да эртте, ол жолну барып,
Насып юлюш тапхан эди сауугагъа.

Мухамматы устаз болуп келгенде,
Тансыкылыгыын байракъ этип, чапханы,
Баш иеси анга къарап кюлгенде,
Уллу кюнню шош кыызара батханы –

Бары бирге насып болгъаны – баям.
Аталары, жашлары да – кыууанчлы.
Ол насыпны бир кере сезген адам
Бу дунияда жаннет эшигин ачды.

Алай эди. Эсгериуле билеклик
Этедиле, эрттен-ингир да жетип,
Ачыуундан толу болгъан этегин
Къарылгъачны тюгюнден женгил этип.

5.

Къарылгъачны тюгюнден женгил этип
Къоядыла эсгериуле къор жанын:
Суфиянны, кыош ёгюзлерин жегип,
Экиндиве эл орамны баргъаны.

Арбасында – кыакъкыабыргъа, бишлакыла,
Тамып, жолну сепкил эте жаулары,
Малчы жашла элге ийген кыаймакыла –
Таудан келген татлы сауугала – бары...

Ючюнчюсю, оюнчу жашы – Оюс,
Кеси жангыз эшик ачып кирмеген,
Жарыкълыгъы жарыкъ эте эл тоюн,
Болмаз эди бир жан аны суймеген.

Мустафасы! Ол кьошдан энип келсе,
Тепсегени – учуп баргъан къанатлы.
Аны аякъ алгъанына берип сый,
Ненча адам ариу алгъышын айтды!

Ханапийи гитче эди, жаш, женгил,
Жаны – таза, айтхан сёзю да – ачыкъ.
Башха тюрлю оюмну жыгъып, женгип,
Алай кетди уруш аулакъгъа, къачып.

Къартлыкъ жашы, бек кичиси –
Хамбалий,
Жарыкъ жилтин, женгил жанып,
ёчюлдю –
Сюргюнлюкде агъач къырыргъа барып,
Жашау бетин таныгъынчыгъа ёлдю...

Фатиматны жолгъа къаратхан умут
Жюрегинде азап болуп тепгени,
Бир – къууанып, бирде уа – жияп, улуп,
Алай эди жазы, къышы кетгени.

6.

Алай эди жазы, къышы кетгени.
Сары къая, туюе кибик, турады,

«Къайтыр адам къайтхан болур...», –
дегенлей,
Кюн, шош кюе, тау артына бугъады.

Шорха суула саркъадыла бийикден,
Жыргъа салып, таурух, хапар да айта,
Жашау жолу, юркюп баргъан кийиклей,
Суусап излей, турады артха къайта.

Танг алада тютюн ызына ушап,
Кёзден кетсе, кёлге кирип бугъуна,
Бир эсгериу турады, келип, жокълап,
Жууап излей ёчюлмез соруууна.

Сора-сурай, ары-бери да къайта,
Ол айланыр кюнню ызындан чабып,
Кёк кенгинден къарайды, хапар айта,
Анга бир жан аурутхан адам табып.

Жерни басып, битедиле сабанла,
Аязланы этеклерин ойната.
Уллу кюнню къол аязда тутханла –
Кюнден толуп, чайкъаладыла ала.

Ачлыкъ кёзю – будай бюртюк жокълагъан,
Аулагъанды мадул сабанны саулай.
Сейир этген, кёл этген да жокъ анга –
Сюеледи, ажашып къалгъан даулай.

Будай сабан – къара жерни саугъасы.
Сабий бетден къарайдыла къарт кёзле.

Гыржын туурам, жашау болуп багъасы,
Сыйынмайды бир тюрлю ариу сѳзге.

7.

Сыйынмайды бир тюрлю ариу сѳзге
Ач сабийни жапсарыр деген марда.
(Мындан къарап да къыйынды тѳзерге
Ол сабийге ариу айтхан анагъа.)

Жауун болуп, жауадыла таулада,
Кѳкге учуп, булут болгъан тилекле,
«Сакъ болугъуз, – дегенча, –
бу саугъагъа!» –
Тохтап будай сабанны этегинде.

Бишген будай чайкъалады, эрите
Уллу кюнде сары жолну жанларын.
Ачлыкъ деген – ол эртте эди, эртте...
Сейирмиди аны эсде къалгъаны?

Сейирмиди аны эсде тургъаны –
Тюйюлгени тешилмеген туюмчек.
Кеси угъай, хапары да сур аны,
Анга жылла, жолла да салалмай чек.

Суху атлы – заман – таукел барады,
Бирде – къара, бирде уа акъ жоргъалай.
Эсде къалгъан – сау болмагъан жарады,
Аны дауу шош айтылып тургъанлай.

Эсде тургъан – кечилмеген бир азап.
Унутулса, кечилгени – белгили.
Эсгернуден болалмайды жан азат.
Андан эди аны жолла келгени.

Кюе болур кюнлюм бети саргъалып,
Аяз айтхан, жауун айтхан кюйледен.
Адам эси келеди жыйып, алып
Ол кюйлени, къайтмазларын суюгенден.

8.

Ол кюйлени, къайтмазларын суюгенден,
Жюрегинде элте эди Фатимат,
Башха жерни жарсылары туюгенде,
Ол кюйлеге бата эди бар азап.

Кёзлерине къарайдыла туудукъла,
Жангы жерге жарашыргъа кюреше, –
Кёпле – мында жылла бла турлукъла,
От жагъала къурайдыла, юйлеше.

Къарыусузла эрип баргъан киши жер
Ашыкъмайын ача эди къучагъын.
Ол жылыуда бола эди къайгъынг сел –
Къалкъгъан къушлай, келе эди учарынг.

Жомакъ эди туугъан ташыбыз, таурух.
Солумайын, тынгылай эди Шакъман,
Ол жомакъны ыннасы айта туруп,
Анда сунуп не жарагъа да дарман.

Кёре эди тюшюнде Хабийбуллах
Атасыны чалы бурууун анда,
Келе келип: «Кёчесиз!» – деген палах,
Бирден тутуп, жамауатны ургъанда,

Фирузаны чабып баргъаны ары –
Атасыны оноу этер юйюне.
Кеси – башсыз, анда къалып къартлары,
Ол къайгъыда ачый, жарсый, тюйюле.

Энтта жашчыкъ турады чабып барып,
Анасыны жылы къолундан тутуп...
Алай узакъ, ныхыт эди жол ары,
Онг болмайын аны къоюп, унутуп.

9.

Онг болмайын аны къоюп, унутуп,
Ары элтип турадыла тюшлери,
Къайтып-къайтып сабийлигин улутуп.
Тауда чапракъ ие эди мюшкери...

Кюнле санай, кёп ёмюрле ётгенде,
Чучхур болуп, агъадыла гарала.
Таудан къаты тапмазлыгъын кёргенден,
Ушай болур таулу адам таулагъа.

Арбаз сайын ойнайдыла сабийле,
Къарайдыла чегет бетден наратла,
Таулу элде турадыла эштиле
Чынтты таулу, чынтты да малкъар атла.

Заман деген, бурула тургъан чархлай,
Эски жолну алгъа элтип барады.
Ачыу, къайгъы кёрсенг да, къара алгъа! –
Жаны болгъан жангы умут тагъады.

Алма-Атада чагъадыла алмала,
Булут болуп, кётюрюлюп къаллыкълай.
Сакълай болур аланы Сары къая,
Ойнай келип, кёкге, ёрге аллыкълай.

Тюшге кирип Ата журтда бийикле,
Анда къалгъан таулу жанла – тынгысыз.
Жалау чатдан энедиле кийикле,
Мюйюзлери булутлада къоя ыз.

Тюзню, тауну, сууну жырып келликле,
Умутларын дууа этип такъгъанла –
Къадар жокъда Ата журтха келирге,
Уллу кюнлей, Ала таугъа батханла.

10.

Уллу кюнлей, Ала таугъа батханла,
Жарыгъыгъыз андан бери жетеди.
Башха жерде сууукъ кёрде жатханла,
Къадарыгъыз бизни мудах этеди.

Мында сизге табарча тюйюл мадар:
Сиз – Сыйратны ары жаны, биз – бери...
Чач-тюк этип кетгенди бизни къадар,
Жанынг, сёзюнг – бири биринден кери.

Адам кетсе, игилиги кългъаны
Туурады да жашап тургъан жанлагъа,
Ариу бла сагъынабыз атларын,
Алай андан не магъана алагъа?

Кёзю кыйып, болалмайын къабаргъа,
Ач сабийге гыржын бурху узатхан,
Адет бла салынмайын къабыргъа,
Бир кёп эди, сансыз – тюзледе жатхан.

Алма-Атаны базарын жылтырата,
Ёшюнлюкле, белибаула, къамала –
Тиширыула алтын-кюмюш атханда,
Жашау багъа тута эдиле ала.

Ата-бабаладан келген болушлукъ
Анда да жүрекге умут алдырды:
Ийнаныугъа гыржын болуп кьошулуп,
Бир кёп жанны ач ёлюмден кълдырды!

Алма терек кёмюк этип чакъгъанда,
Акъ жырларын таугъа, тюзге да айта,
Аяз къанатында гюлле акъгъанда,
Акъ булутха ушайды Алма-Ата.

11.

Акъ булутха ушайды Алма-Ата.
Салкъын аяз айланады арбазда.
Къарт Фатимат турады кълухуу айта,
Сейир эте тёгюле тургъан жазгъа.

Къабыргъадан къарайдыла жашлары –
Жарыкъ бетли, кюле тургъан суратла.
Дуня деген кюйсюз эди, тасхалы, –
Къалай элтди бу жанланы Сыйратха?!

Къарайдыла – жангызлыкъда жёнгерле,
Эшик ачып, салам берип кирликлей, –
Заманада жылла, жолла женгнгенле,
Берилгенле кишиликге, эрликге.

Жюрек да, жан да сакъ болуп эрирге,
Сагъышланы байракъ этген – умутла.
Хазырланып турду жашла келирге,
Сюялмайын, билялмайын унута.

Алма-Атаны ата тургъан тангында
Терезеден къарайды кюнню кёзю.
Жангы кюнде эски тилек жангыра,
Тёзюмюне къайтып къошады тёзюм.

Желни сюрген, къанат берген да – заман...
Аталадан сабийлери тамата.
Жангы жерде мирзеу, жылыу да тамам.
Бизге къучакъ ачханды Алма-Ата.

Ёседиле жетип келген туудукъла,
Жюреклеге балхам бола атлары.
Ийнаннгандан ёчюлмеген умутха,
Таулу мында да алгъышын къатлады.

Таулу мында да алгъышын къатлады –
 Жете келген ишлейди жангы уя.
 Минги таудан салкъын аяз жол алды,
 Кетип баргъан чарсны ызындан къууа.

Алма-Атаны алма хауасы – татлы,
 Тогъуп-тогъуп кюрешсенг да, къандырмаз.
 Ол затладан хапар, жомакъ да айтды,
 Салам берип, ашыгъып келген аяз.

Тейри къылыч, кёпюр болуп, тагъылып,
 Минги таудан Ала таугъа ётеди.
 Анда болгъан нюр жарыкълыгъын табып,
 Таулу да кесине саугъа этеди:

Эки да къарт тау! Фатимат аланы
 Ушатыргъа суйюп жазын, къышларын,
 Кёрген кибик эрттегили Холамны,
 Къарап турду Ала таугъа, ышарып.

Эсгериуле келедиле, кюн таякъ
 Тийген кибик, жарыкъ эте кёзлени.
 Аласызлай жарлы боллугъу баям
 Къыямагъа, сургюннге да тёзгенни...

Къара шаудан шорхулдауу эсинде
 Къалгъан эди, бешик жырлай айтыла.
 Таулу нюзюр эте эди кесине
 Бир кюнде бир ата ташха къайтыргъа.

Этген кюйю аяз болуп кетгенни
Тилеклери чууакъ кёкде учханда,
Ариу эди Алма-Атаны эрттени,
Къысар кибик аны алып къучакъгъа.

13.

Къысар кибик аны алып къучакъгъа,
Таза эди сабий бетли эрттенлик...
Эки къанат да бар эди учаргъа –
Ата журтха мычымайын жетдирлик.

Сюйюнчюлюк келе эди. Бёрк оюн
Къыза эди, сабан тойну жарыта.
Кёрген къыямаларын артда къоюп,
Хазыр эди таулу таугъа барыргъа.

Бери келген къара жолну азабын
Унутдуруп, жырлай эди эрттенлик.
Жол кёл алып, неден да алгъа чабып,
Уча эди, эте эди сейирлик.

Таулу жанын ата эди журтуна.
Умутуна жетсе, адам – къанатлы.
Бар къайгъысы да бирден унутула,
Умут – кёкде учуп баргъан акъ атлы!

Ата эди кесин журтуна таулу,
Къарыусузун, жангызын да унутуп.
Къууанч деген – эки бетли, кюн аулу,
Башха затны эсден алып, къурутуп.

Алма-Атада къалып къалгъанла уа – кёп.
Жангыз къартла, башсыз келинле – анда.
Аны кёрюп, сейир этди уллу кёк,
Сейир этди адам къубултхан жаннга:

«Кюе келген, сие келген болуп, ол –
Ёксюзлерин, жангызларын унутхан...»
Кире эди тюшлерине кюмюш жол –
Къайтып-къайтып бёрю этип улутхан.

14.

Къайтып-къайтып бёрю этип улутхан
Темир жолну келликдиле таулула.
Фатиматны ол къууанчын сууутхан –
Ёксюзлери туююлдюле онглула.

Иги эди, от жагъаны тирилтип,
Юй-журт салыр кибик болсала ала...
Къарай эди, ауур сагъышха кетип,
Армау болуп, киши жеринде къала.

Айта эди: «Бизге да чыгъар бир кюн,
Къарыусузун атып къоймаз миллетим...»
Эсде къалып, къатлана эди бу кюй,
Анга уллу айып да, дау да этип.

Желле ойнай, атылып къалгъан жерде
Туююлдю тынч жангы жашау къурагъан.
Турады къарт Фатимат, кёпню тергей.
Къыйын анга кеси кесин тонагъан!

Къоркъа эди, биле эди Фатимат:
Эски журтда башха къадар жашады.
Ана ары – эски журтуна, къайтса,
Бютюнда бек излерикди жашларын.

Бютюнда бек излерикди къаядан
Эртте кетип, ачий тургъан насыбын.
Неси да тас болгъан эди да анда...
Эсгериую къоймаз, турур ачытып.

Алай къыйын ала баргъан жоллагъа,
Ала чыкъгъан арбазгъа къарап тургъан.
Керек эди ол жарсыуну хорларгъа,
Ол – жүрекге кирип, шашдырып ургъан.

15.

Ол – жүрекге кирип, шашдырып ургъан,
Ёлюп, кетип къалалмагъан ёмюрю...
Бир жан да жокъ аланы сакълап тургъан,
Элтип кетип боран кюлюн-кёмюрюн.

Бир жан да жокъ алларына къарагъан.
Ёксюз болуп топпа-толу арбазы –
Эртте жарыкъ, къууанчлы тойла баргъан. –
Энди аны чагъа болурму жазы?

Фатиматны сагъышлары – кесгинле.
Жарлылыгъы – айланнганы ажашып.
Къыса эди туудукъларын кесине,
Башлагъанда жаны къутуруп, ачып.

«Бирде, бир кюн...» – сакълай эди кезиуюн,
Женгил бола, шашхын бола акъылы.
Жаны кюйюп бара эди, эзилип, –
Келе эди кетериги... къаллыгъы.

Экисинден къайсы эди кертиси –
Жунчугъаннга солуу берлик сериуюн?
Эки сайлау. Сен – бирини иеси...
Алай эди жангы хапар келиую.

Арып-талып тура эди Фатимат.
Тюйдю аны къамичилей бу къадар.
Мындан къарап, бюгюн не ариу да айт.
Ол кюн, угъай, жокъ эди анга мадар.

Армау эди, экили да жүреги:
Жангы журтха жангы къарыу, кюч керек.
Къарай эди ариу жазгъа тюгенип.
Тау бетледе чагъа эди чум терек.

16.

Тау бетледе чагъа эди чум терек.
Темир жолну темир тауушу – ариу.
Этген эди эртте жүрекни элек,
Энди бере бара эди кюч-къарыу.

Байракъ болуп, шууулдай эди аяз,
Термилиуюн къанатларын кётюре.
Ачы бушуу, эсгериуле болуп аз,
Бир тынч эди умут жүгюн элтирге.

Бир тынч эди сау дуняны жангыртхан
Ариу нюрню тенгизинде чайкългъан.
Къууанч эди, жүрекдени жарыта,
Жомакъ эсе, таурух эсе да айтхан.

Артада къалып къайгъы, ачыу,
къыйынлыкъ,
Бетге къарап, кюле эди сериуюн.
Къууанчлагъа уллу, гитче жыйыллыкъ
Той тартыуну къаршы эди келиую.

Тынчайтмагъан, къалкъытмагъан умутла,
Къол узатсанг, жетер кибик, ма алай –
Элте эди жол жууукъдан-жууукъгъа,
Къанат алып, кюн таба учарыкълай.

Кече чарсы, танг жарыгъы алагъа –
Юйге элтген кюмюш жолну этеги.
Башха сагъыш кире эсе арагъа,
Келгенинден женгил болуп кетгени.

Насып деген ариу сезим эхчеген
Кери этер башха ауараланы.
Алай эди Ата журтха жол келген –
Хар кюнлери жомакъ эди аланы.

17.

Хар кюнлери жомакъ эди аланы –
Инжилгени, термилиую – биргелей.
Балхам болуп, сынтыл эте жараны,
Атландыла: «Сүйюнчюлюк!» – дегенлей.

Ачыкъ болуп игиликге, кертиге,
Жюрек аузун къандыргъан кибик суусап,
Тюбей эди Алма-Атада эртеннге
Таулу, башха къайгъысын къуууп,
кыыстап.

«Юйге къайты!» – деди да, кётюрюлдю! –
Алай кючлю къан дегени неден да!
Терслик къолу – къыяма жолу тюйдю,
Бой салмады, тюнгюлмеди келген а.

Келе эди, уллу жолну тепсете,
Талпыныуу, умуту да – ариула.
Жюрек сёзю, кесинден алгъа жете,
Къурай эди тау элинде юй, уя.

Сюе эсенг туугъан журтну, суй алай –
Умутунга берип учар къанатла,
Хорлатмайын бораннга, къыямагъа,
Таукел болуп, тири болуп бар, атла!

Байрам кибик, келе эди жангы кюн.
Ёсген эди жангы тёлю узакъда, –
Жюреклени кюлтюм этген уллу кюй
Салалмады таулу жанны тузакъгъа.

Жашил жазны ийнакъ болуп келиую
Къагъа эди терезе кёзню алай –
Сау дунияны сылай эди сериуюн,
Ана къолу хычыуун сылагъанлай.

18.

Ана кѳолу хычыуун сылагъанлай,
Жылы болуп келе эди эрттенлик.
Сейир эди, жарыкъ эди ол алай –
Къарыу алып кибик узакъ жол келлик.

Ёчюлмеген, тас болмагъан умутла,
Бирде – бугъа, бирде – бир бирин кѳууа,
Сыйынмайын ёшюн ургъан жорукъгъа,
Кеслерине ишлей эдиле уя.

Жоллу эди тёртден ючю аланы –
Умут эсгериуге ушап ким кёрдю?! –
Батып кетген, кюйюп кетген жанланы
Минглен умут биргелерине ёлдю.

Кюз артында ала этген кюйлеге
Тынгылагъан – чертлеуюкге букъгъан ай.
Ала кибик къыйын эди сюерге –
Сюе кетип, жомакъ болуп къалгъанлай.

Ингир сайын, чарсны кѳолундан тутуп,
Келе келип, босагъагъа олтургъан,
Бирде ёлюп кетип, жангыдан туууп,
Кёл этдирип, жолгъа чыгъарып тургъан.

Азат этип ачы кюйден жанланы,
Къарайдыла ийнакъ кёзле кечеден.
Бир кёпдюле тилеклери аланы,
Жюз-минг дауу – тынч болмагъан кечерге.

Алай сыйлы, сейир эди кючлери! –
Жетер киби́к тую́л биз ол бийикге, –
Бара эди шайтан тюш кете кери,
Жангы тангнга жомакъгъача кийире.

19.

Жангы тангнга жомакъгъача кийире,
Уча эди умут деген къанатлы.
«Эски журтха туудукъларым кирирле...» –
Алай эди умуту Фатиматны.

Ариу умут кюнню кесича батды.
Алай батды жазны ариу кюнюнде –
Туман болуп, босагъа ташха жатды,
Тауну, тешню тынгылата кюйюне.

Алай батды, бу дунияны тюзлюгю
Ёмюрлеге чарсха кирип къалгъанча,
Уллу кёкде жулдуз аты юзюлюп,
Сау аламны къарангылыкъ алгъанча.

Алай батды, бар терсликле терслиги,
Атха угъай, элиягъа миннгенча,
Къууанч жолу, къанат жолу кесилип,
Шибля болуп, алай келип тийгенча...

Айта турсанг, ангылар киби́к тую́л
Эки тиширыугъа келген зулмулукъ,
Ма бюгюн да тобукъланы тую́дюрюп
Турады ол, бола жууукъдан-жууукъ.

Бийик болуп бушууладан, кюйледен,
Эки жанны бирден юзюп тангларын,
Аллахсызла ачы къол кётюргенде,
Эшик тюе, жияй эди даулары.

Эки тиширыуну – эки мёлекни
Жашаулары азап бла бошалды:
Ёлтюрдюле, кюйдюрдюле, от этип.
Бушуулары жел улуууча къалды.

20.

Бушуулары жел улуууча къалды
Кюнден, кюйден эрий баргъан жоллада.
Умутланы ариу эди да аллы,
Къарайдыла ары зулму жойгъанла.

...Къарайдыла Фирузаны огъурлу,
Халаллыгъы хорлай тургъан кёзлери,
Жюреклени, жанланы да толтуруп
Айтылыучу... айтылмагъан сёзлери.

Эрийдиле, ёртен тиллери жалай,
Фатиматны тилеклери, антлары.
Турадыла, ёртен ичинден къарай,
Жашларыны саргъалгъан суратлары.

Терслик бети къайда да къаты болур, –
Азаплыны жолу алай туурады,
Къара кюнден болуп юлюшю толугу,
Жели, бузу аны бирден урады.

Арбаз толу къая кибики кишини
Талай жолгъа бирем-бирем ашыра,
Къалгъандыла, армау болуп, экиси,
Сагъышларын бир биринден жашыра.

Ахшам сайын бери келген жоллагъа
Къарай-къарай, урчукъларын ийире,
Жашауларын сакълай-сакълай
жойгъанла –
Ол экиси эки мёлек эдиле.

Алты жашны тюймелерин тикгенле,
Тылы басхан, аш-суу этгенле – ала.
Жол чыкыгъанда, тилек, алгъыш этгенле...
Думалада чагъа эди акъ тала.

21.

Думалада чагъа эди акъ тала –
Фирузаны тюшлеринде ажашхан.
Сабийлени аталарыды, баям, –
Барисбийи, кюнлюмде бичен чалгъан.

Жети эгеч жети алгъышын этген,
Жомакъдача, жангыз эди къарындаш.
Белгисизге жол салып, чыгып кетген –
Хар тилекде бола эди, келип, баш.

Жети эгеч жангыз жолгъа къарагъан,
Минчакъ санай, атын тилекде айтхан,
«Аккай бийи!» – деп, жыргъа, кюйге
салгъан...
Къыйын эди уруш аулакъдан къайтхан.

Кюйсюз эди бирге турлукъ жанлагъа
Бийик кёкден къадарчыны къарамы.
Чегем тарны чучхурлары акъгъанда...
Тансыкълыгъы эте эди жаралы...

Энди ала, саулай алып, – ёртенде.
Къол узатып, мадар этер жан а жокъ.
Эки жулдуз, эки мёлек ёлгенде,
Балаларын жыгъа эди, жетип, окъ.

Тукъум болуп, туудукъ болуп да къалгъан
Эки жашны ауур эди юлюшю:
Ала кёрген: дуня дегени – жалгъан,
Хорлай эди татлы затын кючлюсю.

Къалгъан эди ёмюрлеге жүрекде
Жана тургъан ачы отну къызыуу.
Къуруда ол жанып турур, кюйдюре.
Азап деген, къадар деген жүк – уллу.

22.

Азап деген, къадар деген жүк – уллу.
Элтир ючюн уллу кишилик керек.
Гюняхсызгъа жетеди аны ууу...
Арбазлада чагъа эди акътерек.

Чагъа эди, татлы эте хауаны,
Жангылыкъны хорламына ийнанып.
Эрий эди къая кибик даулары
Сабийлени – акъырынчыкъ, къыйналып...

Жара болуп къалгъан эди ёмюрге
Къара бушуу этдиргени кычырыкъ.
Андан ары кёп къалмады кёрюю –
Шакъман эди ызларындан ачырыкъ.

Сылтаусузлай тюк да тюшмез башынгдан.
Къадар кеси – ажым жолла сынатхан:
Жангы журтун сала туруп, басхычдан
Кетип къалып, ачыды жарлы Шакъман.

Ауруй кетип, ол дуниясын ташлады.
Жашау деген – хорланмагъан бийикле...
Минги тауну къарлы, бузлу башлары...
Тиклеринде отлайдыла кийикле.

Минги тауда зынгырдагъан гарала...
Хабийбуллах келип, ары къапланыр.
Биледиле узакълада къалгъанла:
Ата журтну сууу да – башха, татлы.

Аны сынатыргъа суйюп, ийнанып,
Жатады жол, къалкыууна хорлата.
Бир танг атар – Хабийбуллахны алып,
Жолгъа саллыкъ, жомакъ да, жыр да айта.

23.

Жолгъа саллыкъ, жомакъ да, жыр да
айта, –

Ариу эди ол сен суйген кёк сахар.
Кюнде – жылы, кечеле да – жарыкъла,
Сууу – татлы, айбатлыгъы – кёк жаухар.

Чомарт жерге иер ючюн ауана,
Бутакъ жайып ёседи алма терек.
Кюнден, суудан толуп тургъан алмала
Тегерекге, тийреге къууат бере.

Аякъ тиреп бара эди жамауат.
Урунууну ариулугъу – сейирлик.
Заман деген дарман эди, не да айт,
Бара эди къайгъы тангын эритип.

Сыйлы эди, ёмюрлюк эди аны
Хунерлиги, кёре билгени къарап.
Ышыкъ болуп неге да уллу жаны,
Келе эди, ёмюрюн бизге атап.

Ариу шахар, жашил шахар – гюл орун!
Таугъа къарап, алай ариу жатады.
Аны сени татлы ауазынг къоруй,
Кюн, шош атлай, Ала-Таугъа батады.

Сени сабийлигинг чапхан орамны
Сары къуму чёкген болур, басылгъан.
Алай а ол – байлап тургъан араны,
Сени бла кёз жаш жутуп, жарсыгъан.

Исси къумгъа минчакъчыкъ болуп
тюшген
Тамчымыды неда къуруй тургъан чыкъ?!
Жашау жолу тюзеле эди кючден,
Бетле бола бара эдиле ачыкъ.

24.

Бетле бола бара эдиле ачыкъ,
Чарсха кетип тюненеги даулары.
Жангы сезим, нени да жаба башын,
Умут кьоллу эте эди сауланы.

Ачы кюнде унамагъан ёлюрге –
Жулдуз болуп чыкъды аламгъа умут!
Азап танып, кьууанчны да кёрюрге
Сюе эди жүрек, кьалгъынчы суууп.

Гюнях элте, сууап элте да билген
Уллу жолну эки жаны да ачыкъ.
Тёре болуп жауун жаууп, кюн тийген:
«Букъмаз, – дедим, – адам, аладан
къачып».

Бир жашауну эки бетин да танып,
Татлы хантны, ачыны бирден тата,
Чыгъа болур адам улу да къайтып
Жолгъа, кюйюн жомакъ эте да, айта...

Артха къарап, кёрюп турама мындан
Ол сен термилген ётмекни туурамын.
Бир заманда да кетмез акъылымдан
Мудах сабий анга къарап тургъаны.

«Къайтыр бизни атабыз да урушдан...»
Тюртюлмейме анангы кёзлерине:
Ол ийилди тюшюп кетген урчукъгъа,
Бу жол анга керек болуп тёзерге.

Жашай эди умут анда – теренде:
Сюе эдинг кесинг шагъат болургъа –
Агъа эди чучхур сууу Чегемде –
Бийиклени тазалыкъдан толтура.

25.

Бийиклени тазалыкъдан толтура,
Беттургъуда чагъадыла шапталла.
Къаяланы ызлыкъ баргъан жолунда
Жазны суйюнчюлюгюдюле ала.

Суусузлада солуйдула жулдузла,
Киришледе ойнай кетип бугъумуч.
Чучхурланы башларында уа – бузла.
Ары къона болур къыртчыгъа не къуш.

Шаудан, кезлеу да татыуун Жылгыда
Санайдыла кёрген адам, билгенле.
Думалада айтылгъан ариу жырла,
Кюнлю болуп, учадыла бийикге.

Гетмиш къолда айланадыла журла
Адам кёзю жете тургъан тик ёрде.
Хушто-Сыртны башында уа – чучхурла
Агъадыла, жанадыла кюн кёзде.

Жууунгуда къаяланы къойнунда
Чагъадыла алма, кертме терекле.
Таулу элле Чегем сууну бойнунда
Кёп эдиле алгъын заманда, эртте...

Эртте десенг – жашау жолну татлысы:
Жайлыкълада – кёкден тойгъан ыстауат,
Бийикледе – жангы айны жартысы,
Монглюкъ басып, узакъ болуп къазауат.

Юйню, мюлкню къурагъаннга тынч туююл.
Анда, мында да – таулуну къыйыны.
Алай батып кетмез сёзю не куюю –
Халкъым жангы журтла салыр,
жыйылып.

26.

Халкъым жангы журтла салыр,
жыйылып.

Анда-мында сюзюледи кёк сабан.
Эки журтну кёрюнмейди къыйыры,
Жюрекдени сабыр этеди заман.

Ачый болмаз, алгъын кибик, жарасы:
Жангы журтда жангы тёлю ёсгенди.
Малкъар теше башлагъанды къарасын –
Жангы умут жангы тангнга кёчгенди.

Юйюм деген юйю тенгли таш элтип,
Женгил эди журт къурауну баргъаны.
Миллетибиз къайда да асыл эди –
Берген заты къайтып оза алгъанын.

Ары элтген темир жолну башында
Шыйыхланы нюрю къалып, жанады.

Таулу къайтды ата-баба ташына,
Алай аны эсгериую андады.

Алма-Атада, тола келип, къызарып,
Гюл чакъгъаны сау дунияны басханда,
Турадыла къалгъанлагъа айтылып
Малкъар элде жашап тургъан тасхала.

Таурухлада – суйюнчюлюк, тансыкълыкъ,
Кюнню, айны эхчей тургъан магъана –
Сени, ариу айтып, жюрекге къысып,
Ийнар такъгъан бу эки да арада.

Тасхалада – жууукъ-ахлу къайгъысы –
Къанда болгъан келип турур ёмюрле.
Ол ауазда – сау дунияны алгъышы –
Онг бермеген, жол бермеген ёлюрге.

27.

Онг бермеген, жол бермеген ёлюрге –
Жомакъ болгъан, таурух болгъан
тансыкълыкъ.

Келе эди адам, кёрлюгюн кёре,
Терслик кючюн жюрек термилиу жыгъып.

Байракъ болуп, шууулдай эди тюзлюк,
Бетин буруп, къутулгъаннга
къарс къагъа.

Берир эди таулу, жанындан юзюп,
Чыгъа келип ол эрттени аллына.

Бугъа эди къара мюйюште азап.
Жолу барны умутлары да – бийик.
Къанатлары, умутлары да – азат,
Уллу кюнню жарыгъы жолгъа тийип.

Алай эди ариу эрттенни бети –
Жерни, кёкню, Алма-Атаны ийнакълай,
Минги таудан сериуюн аяз жетип,
Ойнай эди, ийнакъ болгъанлай, алай.

Умутланы, алгъышланы ахшысы,
Жолла санай, чекле аудура келип,
Ата журтну хауасына тансыгъын
Айта эди, къучагъын кенгнге керип.

Кире эди эски таулу элlege,
Сюйюнчюлюк болуп эрттен къойнунда.
Ол биринчи къарылгъачлай келгенде,
Кюй шош болду Жылгы сууну бойнунда.

Алма-Атада чагъадыла алмала,
Гюлден толуп, тегюледи тегерек,
Минги тауда эрийдиле туманла,
Чууакъ болуп, таза болуп ариу кёк.

*Миллетибизни ёксюзле ёсдюрген анала-
рына кзысылып, узакъда кзалгъан сабийле-
рине атап, «Алма-Атада чагъадыла алмала»
деген поэманы жазгъан адамды Мусукаланы
Азнорну кзызы Сакинат. Ол, халкзы сына-
гъан кзыйынлыкъланы, ёксюзлюкню ёмюрде*

унутулмазлыкъ сарнау ауазын кеси жүрегинде ажымсыз сакълай билмесе эди, аллай чыгъарма жазаргъа кѳолундан келмезлиги баям эди. Жашауда бола келген затланы алай терен ачыкъларгъа уа жаланда фахмулу, билимли адамла базынадыла.

«Минги тау», № 2, 2007.
Шауаланы Хасан, жазыучу

Сакинатны поэмагъа салгъан бушуулуыразы сезими мени толусунлай кесине алып, мен кѳчгюнчюлюк сабийлигиме жангыдан киргенча болгъанма. Киши жерини ачы да, къадар тамгъалы, жашау татыулу да ѳтмеги тамагъымдан жангыдан ѳтгенча, ол къыйын да, таукел да кюнлени алай кѳргенме. Ананы къыйын къадарын суратлап, аны юсю бла халкъны бир тюрлю дерслик сюдю, артыкълыгъы, тап, къырал хорлугъу да бузулмаз жашау тиричилик хунерлигин, иги къууумлулугъун, таукеллигин, кѳргюзтюрге, аны эсде къалырча суратларгъа жетишмеклик – закийлиликни белгисиди.

Тѳппеланы Алим

НАСЫП ЮЧЮН

ЁМЮР – АТЛЫ

Ариу жомакъ, таурух болуп къалып,
Бизни да жол нёгерликге алып,
Ёмюр – атлы – барады тик ёрге,
Кюнню, айны жарыкъларын кёре.

Аны жолу – ёмюрлени жолу,
Къазауатдан, хорламладан толу,
Анда – жюрек учундургъан къарсла,
Ариу жырла, уча, жете Гъаршха.

Анда – къызла такъгъан ачы кюйле,
Тютюн этип, кюе тургъан юйле,
Жигитлени къылычлары ойнай,
Ким мюлк къурай, кими аны тонай.

Ёмюр жолу – кюрешлени жолу,
Аны эси учхан окъдан толу,
Къыямала – отла, суула – анда.
Къагъанакъла жау чыракълай жана,

Помпеяны ахыр сагъатында
Ёмюр кеси болгъанды къатында.
Кеси кесген болса да киндигин,
Алалмады жаннган отдан бирин...

Везувийни тыялмагъан ёмюр
Бата тургъан къыралланы кёрдю.
Жиляу этди, ачыу этди анга –
Жашил жерни къыйын къадарына.

Ёмюр жолу – кезиулени жолу,
Анда умут, ёлюм да тенг болду,
Къууанч, жарсыу да келдиле бирге,
Ёзенгиле бир бирине тие.

ЖЫР

Кёкде, ёмюр ызлап баргъан жолда,
Келеди жыр, дуния андан тола.
Таудан таугъа, къолдан къолгъа ауа,
Марал жауун болуп, жерге жауа.

Келеди ол, ариу макъам салып,
Эски жырны керти сёзюн тагъып,
Бирде кюнню кёзю болуп тие,
Бирде булутладан кёлек кие.

Келеди ол сары къумлу тюзде,
Чыгъанала жыя, гюлле юзе.
Жюрек отну тиргизирге сую,
Ажашханны биргесине кую.

Ныхыт жолла, къыйын жолла аны
Этедиле къайтып жаппа-жангы.
Жырны жолу – ёмюрлени жолу,
Заман кеси анга шагъат болду.

Билек болду анга заман, къанат,
Биргесине ачы кюнле санап,
Биргесине къууанч жырын айтды,
Кёпюр салып, къайтмаз жерден къайтды.

Уллу Хожда кюйген жолну бара,
Атхан тангы болгъан эди къара...
Тарых теренинде сарнай, жиляй,
Барады жыр, къара ташны сылай.

Суугъа кетген кызыны кюйлеринде
Жиляйма мен жырны кюйгенине.
«Жырым!» – дедим, «Жашау!» –
деген кибик,
Анга къууанч, жарсыу бирден кирип.

АДАМ

Бийик кёкге тансыкъ болуп къарай,
Жана тургъан жулдузланы санай,
Чыкъла тюшген жаяу жолну баргъан
Бек биринчи улан эди – Адам.

Алам анга уллу къууанч этди.
Земзем сууу жерни жырып жетди,
Къанатлыла жарыкъ жырла тагъа,
Жаннет гюлле тюрлю-тюрлю чагъа.

Суусап эди. Татлы суудан ичди.
Ариу эди Жаннет тёрню ичи. –
Адам жашап турур эди ёмюр,
Насып, къууанч да бир жолгъа кёрюп.

Кече – айы, кюндюз кюню тийип,
Тал тереги суугъа чачын ийип,
Салкъын аяз гелеулени сылай,
Жаннет – сени, сен Жаннетни сынай...

Болсада, жан кюнден-кюннге – мудах.
«Жазыу, къадар да – бир!» – деди Аллах.
Билеме мен аны кертилигин:
Насып ючюн жолла элтиригин.

Кеси кибик бир жан излеп, баям,
Андан мудах бола эди Адам:
Аллах анга жылы къучакъ керди –
Негер этип, тиширыуну берди!

Хауа кирди жашаууна аны! –
Эки болуп къалгъан кибик жаны,
Эки болуп тийген кибик кюню,
Таудан къарап, алай ариу кюлдю.

АДАМ БЛА ХАУА

Туман басып, къалкъып тургъан жерге
Кюмюш айны нюрю тегюлгенде,
Гелеуледе ызын къоя, Адам
Бара эди жулдуз таба, баям.

Тюшген чыкъны жыйып, минчакъ эте,
Артха къала да, ашыгъып жете,
Хауа кеси келеди ай жолда,
Жанын, кесин, этген антын жоя.

Чакъгъан тала – аны намазлыгъы.
Келеди ол... Къалай да базынды?!
«Сюеме!» – деп шыбырдады кекге.
Анга сейир этедиле кепле.

«Жаннет!» – деди Аллах берген журтха
Сыйлы адам, земзем суудан уртлай.
Хауа ючюн айтхан болур алай,
Дуня башында ол журтну сайлай.

Чапракъ жыйды. Жыйрыкъ бичди Хауа,
Ариу сёзюнг болду анга саугъа.
Жаннет чыпчыкъ аны къатлап турса,
Ёмюрледе ёсмез эди мурса.

Чыкълы жолда этеклери жибий,
Гюлле жыя, къайгъылары эрий,
Чечек тажын да башына кийип,
Келликди ол отоунга кирип.

Жомакъ болуп, алай къалыр эсде
Гюлден толу, жулдуз бетли кече...
Хауа, къарап ёмюр теренинден,
Къууанч этди, сени кёргенинде.

САЙЛАУ

Уллу дуня. Эки адам жерде.
Андан бери тууадыла эрле, –
Сюйгенлени жолгъа къаратханла,
Ёмюрлени къайтып санатханла.

Жети да жол айырылгъан жерде
Жети сайлау этедиле эрле.
Сары жолну туюди ат туякъъ,
Сагъышларым элтедиле узакъ.

Жети жолну жети атлы чыкъды,
Барадыла ала жашил чыкъны.
Бери жаны – бегитилген къая,
Ары жаны – белгисизлей къала.

«Жауу болуп терсликлени жерде
Тебре, атлан ала бла бирге...»
Жулдуз жыйын – кёкню бийигинде,
Кесинг а сен – жерни киндигинде.

Жиляй-жиляй ашырмадым сени,
Терслемедим, алай деп, бирлени,
Баргъан жолунг жюрегиме жатды,
Тангым санга тилек эте атды.

Жарам жара туйюл эди – саугъа...
Сени бла жаным таудан таугъа
Учуп, жюзюп, зауукъ этип барды,
Эс этмейин къаяланы, жарны...

Ауаз эштдим, ууаз эштдим анда –
Кече жолла бирге байланнганда:
«Жети жолну жети атлы чыгъар,
Жети жигит минглеп душман жыгъар...»

ЭРЛЕ ЖОЛУ

Кёкню жууукълугъу – сизге билек.
Анда жашайды этилген тилек.
Сизни кёрюп, ол ашыгъып чапды,
Бийик кёкде жети эшик ачды.

Жети жолдан бири эди сени –
Тюзлюк ючюн кыылыч кётюргенни.
Аны билип, суюдю жулдуз алам
Жолунг болса ачыкъ, ариу, сыйдам.

Орам башы – кериуанлы, ызлы,
Сюедице сизни дуня кыызы.
Къара ташда жияйды Гошаях,
Таулу жыргъа киргенди Акътамакъ,

Сизни сакълап, къарайдыла жолгъа
Ариу Зухра, Лейля эм Зулейха...
Итакагъа жатды ауур туман,
Тебрейсиз сиз Колхидагъа, баям.

Кёкде жолла, жомакъ кибик, тюрлю:
Сизни толгъан Айны кыызы суюдю.
Къарап тура болур аллыгъызгъа,
Ташны жарып, улан чыгъарыргъа...

Кече – къара. Алда уа – кыыяма.
Амал да жокъ, мадар да тыяргъа.
Жети атлы, жети жолну сайлап,
Барадыла анда, белле байлап.

Насып ючюн, тюзлюк ючюн къайнап,
Сюйгенлерин тансыкъ этип, кыйнап,
Барадыла жулдуз жолда ала –
Бизни алларына къаратханла.

СЕН

Туякъ таууш ашыкъдыра, къууа,
Бараса сен, таудан таугъа ауа.
Кече – къара. Жулдуз жанды кёкде.
Аны таба барадыла кёпле.

Жомакъмыды, таурухмуду ол зат?!
Къыйынмыды андан болгъан азат?
О, къалма сен къазауатда ёлюп,
Хорлам тангны жууукълугъун кёрюп!

Хорлам тангны ариулугъун кёрюп,
Минчакъ этип, кюмюш чыкъны тёгюп,
Кёкню уллулугъун къучакъладынг,
Алам таба алгъыш бла атладынг.

Халкъынг ючюн жигитликле эте,
Бараса сен, иги къууум элте,
Жети жолдан бирин сайлап алып,
Душманынгы бетден-бетге танып.

Жулдуз жолну баргъан къадарынгда,
Алдау болмаз сени атламынгда.
Жулдуз жолу – жигитлени жолу,
Эрлик этип келликлени жолу.

Бёркюп чыкъгъан гараладан ичип,
Таугъа ёрлеп, бугъейлеге тюшюп,
Алай ёсген тауда алып дерсин,
Анда кёрюр жашау тюзюн, терсин.

Туугъан жерим – сени туугъан жеринг –
«Мени анда сакълайдыла», – деринг,
Къарайды шош кече арасында
Жулдуз жолгъа чыкыгъан баласына.

ТУУГЪАН ЖЕРИНГ

Шорха суула айтадыла жырла,
Тал тереги гыллыулата сыргъа,
Къысалмайды кёзюн къара шаудан,
Сени баргъанынга къарай таудан.

Андан къарап, кёремисе жерни?
Туугъан жери – тилекчиси эрни.
Кёремисе, ёчюлтмейин чыракъ,
Турады от жагъанг сени сакълап!

Ары жаны – къара чарсы, туман,
Бери жаны – ол сен кесинг туугъан,
Сени суйген, сакълап тургъан сени,
Къалаууру сенсиз кечелени.

Бери жаны – сени суйгенлени,
Къайгы этип, санга кюйгенлери.
Тилек этип, ёхтем болуп, алай
Турады тау, жулдуз жолгъа къарай.

Жети жолдан бирин сайлап алдынг.
Кюнню нёгер этип, кече – айны
Бараса сен, жетеуленден бири,
Сакълайма мен ёмюрледен бери.

Эрлик, тюзлюк, къарыу да – биргенге,
Бараса сен кёкню кенглигинде,
Жангыз атлы, жулдуз жолну сайлап,
Гемудангы кишенлерин бошлап.

Жилтин ызы сейир эди аны –
Темиркъазакъ жулдуз болуп жанды. –
Туягъынгдан тюшген жарыкъ жулдуз.
Эрле жолу этмез сени учуз.

МЕН

Манга сейир этедиле кёпле:
«Сени кюйюнг жашайды, – деп, – кёкде!»
Мындан къарап, кёреме мен анда –
Бараса сен айны жарыгъында.

Айны жарыгъында, сары жолда
Миннген атынг жилтин ызла къоя...
Аны кёрюп, сакълап туруп жаным,
Къалалмайын сенсиз кюйюп, жанып.

Кёкню биргесине эди сёзюм.
Тансыкъ болуп, жолгъа къарап, тёзюп,
Тилек этип, умут этип, жарсып,
Чачарма деп къара кече чарсны,

Алай турдум. Болду мени антым
Жюрегимде жашап тургъан атынг.
Аны айтсам, тилек этген сунуп,
Умут деген къалалмайды суууп.

Аны айтсам, тарых теренинден
Къарайдыла насып излегенле,
Ачыйдыла узакъ ёмюрледе,
Тохтап къалып сыйрат кёпюрюнде.

Гюнях деген, сууап деген затла
Бар эселе анда – ахыратда,
Уллу Аллах кечсин суйгенлени,
Жолгъа къарап, алай кюйгенлени...

Сени атынг – насып къанатлылай,
Ариу болуп, татлы болуп, алай
Айтылгъанлай турур жашил жерде, –
Таурухлада къаладыла эрле!

СЕЗИМ ОТУ

Хауа да, жан да болмагъан дуня,
Санга келип, ишлеп ариу уя,
Жаннет къоллу боллукъ эди Адам,
Хауа тюбеп, «чырмамаса», баям.

Сезим оту, биз ангылар кибики,
Алай жерли болду, алай бийик!
Адам, Хауа да сынагъан тасха
Андан бери болалмайды башха.

Насып деген сыйлы затны билсе,
Жан, кюн болуп, чарсны жарып тийсе –
Ма ол болур уллу сезим деген,
Ёмюрледен, бийикледен келген.

Андан бери болалмайды башха
Бек биринчи жаратылгъан тасха:
Алып суугъа атсам да жанымы,
Чыгъып келир, излей къарамынгы.

Чабып, сени жарты жолда жетер,
Санга атап, ариу жырла этер.
Аны жаланда сен эштсенг суюдюм,
Анда мени жашил жайым кюйдю.

Тутмакъ этип атсам да мен аны –
Тансыкъ болуп, эрий тургъан жанны,
Къарайды ол кече узагъына,
Эс бурмайын мени тузагъыма.

Жулдуз кёкде, къол узатсам, жетип
Къаллыкъма деп, алай умут этип,
Учама мен Сарайгъанла таба,
Сени кёрюп, жилтин жолда чаба.

ТЕЙРИ ЖАРЫКЪ

Нечик сейир, нечик ариу суюдюм! –
Кюзню биргесине къызыл кюйдюм.
Жазда балли терек болуп чакъдым,
Къара жерни ариу гюлюм жапды.

Къала ишлеп, соймекликге атап,
Аны ариу сагъышларым жасап,
Жашайма мен, айны чюйге тагъып,
Ол къалада умут отун жагъып.

Къая кызы – ол сарычач обур,
Сени кёрюп, къая жухха къонуп,
Желни къанатына тагып, санга
Иеди, алданырса деп, саугъа.

Саугъа да не? Алдау да не анда?
Къара туман, болуп сенден алгъа,
Къаргъа къанат атхан кибик жерге,
Амал тапмаз ючюн мен излерге,

Къаппа-къара этгенди кечени.
Алай излеп турлукъма мен сени,
Ёмюр теренинде къалгъан кызылай,
Санга баргъан жулдуз жолну ызлай.

«Сакълама, – деп, – сакълама!..» – деп ауаз.
Анга нёгер болмаз салкъын аяз.
Мени аяр да, Нарт къала таба
Ойнай-кюле кетер, жорта-чаба.

Тейри жарыкъ къайда да ажашмаз,
Анга жалан эссиз эшик ачмаз.
Арслан кибик, келген жауну хорлап,
Къайтырса сен, мени излеп, жокълап.

СЫНАУ

Айны кызы, Кюнню кызы – кеси
Кимден да акъыллы, ариу, эсли.
Тенгиз Тейри аны урлап кетип,
Айны, Кюнню бирден мудах этип,

Жашай турду адамладан узакъ,
Айрыкамы болуп анга тузакъ,
Алтын чачын Суу анасы тарай,
Аманатха къарагъанлай къарай.

Сатанайны умутлары – узакъ.
Тыямыды учунганны тузакъ?!
Желмаууздан, Алмостудан къачып,
Келгенди нарт элге, эшик ачып.

Аны кёрюп, тилсиз болгъан нартла,
Бирден суйюп, этгендиле антла.
Ёрюзмекни жолун жарытханлай,
Турлукъду ол узакъ элде алай.

Барлыкъды ол кече къарангыда,
Адет ташлап, шайтан тойларына,
Ёрюзмегин излей, сора, сурай,
Суйгенине деп арбасын къурай.

Алып чыгъар аны тойдан кеси,
Шайтанладан онглу болуп эси.
Ёрюзмеги, ичип, тепсеп, арып,
Турады шош, сабий кибик, къалкъып.

Жулдуз жолну баргъанды ол эртте,
Сени ючюн деп жигитлик эте.
Жулдуз жолу – эрле жолу, сынау,
Аны жыры, сыры, кюйю да сау!

КЪАЧНЫ ЖЫРЫ

Къонакъ кибик, сабырды шош ингир.
Жашау деген – ол төгерек дингил,
Кюйген кюзню мудах ауазында
Кетген жазла сары кюйле жаза.

Къачны жыры сары акътерекге
Тыншчыкъ тийди, аны сабыр эте,
Жангыз адам жашап тургъан юйню
Терезесин сары этди, кюйдю.

Жангыз адам, къарай сары жолгъа,
Тансыкълыгъы эсгериуюн оза,
Къанкъаз къанатындан этип къалам,
Жазады акъ къагъытлада салам.

Назму жазып, ариу сёзюн айтып,
Жанын анга аякъ тюпге атып,
Ариу суюдю, алай ариу суюдю –
Кюзню биргесине болуп кюйдю.

Орус закий: «Наталья!» – дегенде,
Кюнден толуп къалгъанча эринле,
Алай ариу, алай татлы айтды,
Аны эштип, жаным ары къайтды.

Натальясы патчах байрамында,
Буюкъмайын дуня къарамындан,
Тепсейди вальс, ариу, женгил уча,
Патчах кеси анга къучакъ ача.

Ёлдю закий, учхан окъну тыйды,
(Жаным анга къалай этмез сыйыт?!)
Кюню батды. Сюймеклиги къалды, –
Жашайды ол къучагъында тангны.

АУЛАКЪЛАНЫ ЖЕЛИ

Кюзню тангы сейирди, тасхалы,
Туман басып, нени да чарс алды.
Киши жери – ата ташы туююл.
Анда сансыз бир кёп адам кюйдю.

Жомакъ этип сюйгенини атын,
Айтады шош миллетими къарты.
Анда – къыргъыз аулакъланы жели,
Анда – къазах жамауатны эли.

Таурух болуп жашау куюю анда,
Туруп туруп, тохтамай айтыла.
Макъам салып таулу ана сёзге,
Келгенди ол бизни биргебизге.

Сюе эди. Ажашдырды къадар. –
Умутчуну аныча ким алдар?! –
Аулакъ жели санайды къабырла.
О, ненча жан абындыла анда?!

Къачны жыры ингир жарыгъында
Келеди шош, чарсдан тарыгъыргъа,
Таурух болуп къалыр ючюн мында,
Жутулмайын кече къарангыда.

Этген кюйю – аны жолла ызы, –
Батады кюн, тауну эте кызыл.
Къачда кюйдю суйгеними жаны,
Къачхы жыр, айт тасхаларын аны.

Къачхы жыр, айт, суймеклиги къайда? –
Насып ючюн келгенди ол жолла,
Анга атап, тагъама мен дууа,
Сёзюм – окъну, окъ – сёзюмю къууа.

ТАУРУХ БОЛУП

«Къызла кюйген» къаяланы кёрдюм.
Ала бла бирге барып, ёлдюм...
Сынла болуп къалгъандыла ала
Къурум басхан кысыр къаялада.

Келесе деп, жолгъа къарагъанла,
Мени кибик, санга таралгъанла,
Кюйле этип, жилай жырлагъанла –
Ма аллай сейирлик таулу къызла.

Таурух этип, жомакъ этип айтды
Ала этген жигитликни халкъым:
Душман кирген ачы сагъатлада
Къачып кетип къая ыранлагъа,

Отха кирип къалгъандыла ала –
Суйгенлерин сакълап тургъан жанла...
Жети жолну баргъан жети атлы,
Аны эштип, болгъандыла къаты.

Узакъ жолну жети ызлыгъында
Антла этип суйген къызларына,
Барадыла жети жигит улан,
Жети элде, жети жерде туугъан.

Жети батыр чыкъгъандыла жолгъа,
Терслик кючюн къууа, жете, жыгъа,
Барадыла, чачадыла чарсны...
Мени жаным ала бла барсын!

«Къызла кюйген» таула бети – къара,
Чегем тарын мудах этген жара!..
Сакълап турадыла тауда къызла,
Жулдуз учар, жанар, жолла ызлай.

ТЕПСЕУ

Эрийди кюн кюзню къучагъында,
Къулакъ сала жерни ушагъына.
Эрийди ол, болалмайын азат:
Жерде бир кёп сынай тургъан азап!

Андан къарап, кёре болур гюлню,
Къызыл гюлню ариу Кармен юздю.
Аны тюйреп бурма чачларына,
Тепсейди ол майдан ортасында.

Тепсейди ол, кюнню кёзю жетип,
Аны ариу, женгил, жарыкъ этип.
Тепсейди ол, къызыл къанатлылай,
Къанат алып, кёкге атларыкъълай.

Хозе жетип, чыгъаргъанда бичакъ,
Тохтап къалгъан суннган эдим ол чакъ...
Ёмюрлени теренине кирип,
Жарты къалгъан тепсеюнде эрип,

Кетдими къыз? Угъай, угъай! Тохтап
Къалалмайын, ол майданны жокълап,
Бата тургъан кюнню биргесине
Тепсейди ол эски төресинде.

Аны ауанасы къалды анда.
Учады ол аяз къанатында.
«Кармен! Кармен!» – деп ол солдат жашны
Къазауаты жара жерни, ташны.

Тепсейди ол, эски майданында,
Къоркъуу, бушуу да жокъ болуп анга.
Тепсейди ол, тюше туруп кече,
Жети да жол айырылгъан чекде.

ГЮЛЛЮ ЭРТТЕН

Жулдуз кёкде кёрюрме деп бир ыз,
Сакълап турады таулада бир къыз.
Аны жыры – терек шууулдауу,
Санга – тилек, къадарына – дауу.

Жети жолдан бирин сайлап алгъан,
Жюрегиме тансыкъ отун салгъан
Сени онглу, мени жазыкъ сунуп,
Барады ай, булутлагъа бугъуп.

Тюзюн билсе, сейир этерми ол?! –
Сени алып, элтип баргъан бу жол
Мени ючюн жети айырылып,
Жаннет эшик бери къайырылып,

Уллу кёкде жети жулдуз жанып,
Жети суйген жети ийнар тагъып,
Баргъанларын билсе эрлик жолда,
Ызларындан жилтин ызла къоя?!

Гюржю къыралында юйюн сатып,
Суратларын базарлагъа атып,
Нико алай ариу суйдю мени,
Гюллю этип жарыкъ эрттеними.

Анга атап, мен жырладым жырла,
Суратчыны къууандыра ала,
Эбзе тилде, эски ана тилде,
Жюзюм чагъыр суулай тегюлгенде.

Жырла айтып, аны кезлеринде
Болгъан отну салдым сезлериме...
Андан бери саулай емюр батды,
Манга гюлден толу эрттен атды.

МЕНИ ЮЧЮН

Къадар нечик уллу саугъа этди –
Мени суйюп, Одиссейим кетди
Колхидагъа – узакъ айрыкамгъа,
Суймеклиги къанат болуп анга.

Тенгиз бети – чарсны туманында.
Алай эди: мени тырманымда
Алгъыш сёзюм, тилек сёзюм – аслам,
Андан кетдинг, артха къарай, баям.

Таукел эдинг. Таукеллигинг алып,
Ийман салып, сабыр эди жаным.
Санай эди агъачлада кукук,
Бура эдим тобугъумда урчукъ.

Урчукъ буруп, алай сакълап турдум,
Сени бла мени эди журтум.
Сени юйюнг, мени юйюм да – ол.
Чыгъар, чыгъар санга бери бир жол!

Тилек этип, къарай эдим кёкге, –
Анда асыу тапхандыла кёпле.
Манга къарап, тенгиз кючсюннгенде,
Уруш эте болгъандыла эрле.

Мени ючюн Колхидагъа жетип,
Алтын жюнню манга саугъа этип,
Одиссейим узакъ жолла келди.
Аны жаны алай ётгюр эди!

Ёмюр ётюп, келген кибик, алай
Келген эди, жулдуз жолла ызлай.
Эшгенме мен Одиссейге кёлек,
Чыгым алгъыш болуп, чыгым – тилек.

АЛЛЫНГА КЪАРАЙ

«Къайтырса сен мени излеп, жокълап,
Турурма мен сени сакълап-сакълап, –
Дедим бирде, – сакълайдыла насып
Жерде кёпле. Насыб'а ажашып...»

Ахыратха келген эди Орфей,
Келген эди мени сора, излей.
Аны булбул кибикди ауазы
Мени ол уятды да, аяздым!

Ёлю жукъу басып тургъанында
Дунияны жети къатысында,
Татлы ауаз айта эди манга:
«Къоймам сени, – деп, – жаным,
мен мында!»

Сермеп алып, къысды жүрегине,
Ийнандыра къызыу суйгенине.
Къалкъый эдим аны къучагъында,
Жаным кирип татлы ушагъына.

Орфей мени алай суйгенине,
Мени ючюн алай кюйгенине,
Манга атап, жырла такъгъанына
Сейир этип тургъандыла ала –

Мени элтип ары атхан жанла,
Тансыкълыгъым ёлюр ючюн анда.
Манга ариу айтханында Орфей,
Мен кёз ачдым, аны (аны!) излей!..

«Кёпню билген, кёпню кёрген дуня
Сени, мени да журт этер, уя», –
Деп, ийнанып, къарайма аллынга,
Жулдуз жолну баргъан къадарында.

ЖЕЛНИ КЪАНАТЫНДА

Кюйле этип, кёкню сарнатханла,
Жылла угъай, ёмюр санатханла,
Къая жухдан суугъа секиргенле,
Сизни ючюн чыкъгъандыла эрле,

Нартла кибик, алай сыналыргъа,
Ташны сыгъып, сютюн чыгъарыргъа...
Махтау алып келликдиле ала,
Сиз аланы сакълап тургъан чакъда.

Къарайсыз сиз узакъ ёмюрледен,
Таурух болуп керти суйгенлеге.
Сизни кибик алай куйгенлеге,
Эшиклерин желле туйгенлеге.

Къара ташда жиляйды Гошаях,
Желле тасхаларын элте узакъ.
Жиляйды шош ингир къучагъында,
Бахсан сууу кире ушагъына...

Хыйны этип суйгенине, бийче
Кюледи шош, къызыл чагъыр иче.
Къаншаубийни эси кетип, анда
Турады ол – уллу Къабартыда.

Аны алай эсиргени кетсе,
Сени барынг акъылына жетсе,
Таугъа, тюзге да эштдирип жиляр,
Кеси кесин сенден да бек къыйнар.

Къара чачынг, желни биргесине
Бара барып, келип анга тийсе,
Ахы кетип, уянырыкъ болур...
Аны сени тилеклеринг къорур.

ЖАЯУ ЖОЛЧУКЪ

Тюшюм – ёмюрлени такъыйкъасы.
(Аллах игиликге жораласын.)
Сени кёрюп, къууанганым анда
Тёлеу болуп тюшдю, уяннганда.

Тейри къылыч букъгъан кибики ауда,
Тюрлю-тюрлю бояу алып таула,
Къая жухда кюнню кёзю къалкъып,
Жаным алгъыш, тилек этип, айтып.

Анда – сени ариу ышаргъанынг,
Ата ташха, манга ышанганынг,
Насып ючюн узакъ жол келгенинг,
Манга жарсыу, къууанч да бергенинг.

Тауда ёсген гюлле – ариу, таза,
Бояуларын тейри къылыч жаза,
Кёксюл гелеу, тенгиз толкъунунлай,
Кесин ары, бери да ургъанлай.

Атанг чалгъан дуруланы чыкъдынг,
Бара эдинг, минчакъ эте чыкъны.
Мында жашап тургъан бабанг эртте
Жаяу жолчукъ къойгъан эди, кете.

(Насып излей болур эди анда –
Жулдузлагъа, айгъа да жууукъда...)
Сени кёрюп, къууаннганда шаудан,
Кюнню кёзю жарый эди тауда.

Ананг этген тилеклени къатлай,
Булутланы ызларындан атлай,
Барама мен жулдуз таба чарсда...
Къайтып келлик болурмуса артха?

КЕЧГЕ КЪАЛСАНГ

Эрле суйген, эрле кюйген – тюзлюк.
Сени ючюн мен, жанымдан юзюп,
Этер эдим юлюш жерге, кёкге! –
Манга сейир этедиле кёпле.

Кёзден кетген кёлден кетген сунуп,
Къарама сен узакъ кёкден, бугъуп.
Суймекликге керекмейди алдау:
Мени жырым, сырым, кюйюм да – сау!

Кюледи кюн сени кёзлерингде,
Сыйынмайын айтхан сёзлеринге.
Сурат этип алалмадым аны, –
Тангдан тангнга бола эди жангы.

Ачхан эди чыкълы жолну Адам,
Адам улу атлар ючюн, баям.
Эки жаны – гюлден толу тала,
Жауун кюнню биргесине бара.

Тейри къылыч тартхан эдинг анда,
Кёргюзтюрге айтып артда манга.
Аны излеп, къарайма алайгъа
Бата баргъан кюнню жарыгъында.

Гюлле жыйып, эшер эдим мен таж,
Аны кёрюп, чачакъ болур бу чарс,
Майдан сайлап, этер эдим мен той,
Мени тепсеп, жырлап кюймеге къой...

Кечге къалсанг, ахыратдан чыгъар.
Сенсиз болуп, уллу дуниям – тар.
Сюйюп салгъанма атынгы кюйге,
Сени кимден да бек, къаты сюе.

«Насып ючюн» деген поэма таулу къызыны ауазы бла Хауа бла Адам сынагъан тас-ха не жолла келгенин, аны кзоруулай, ёмюрле жолунда эрле кзаллай жигитликле этгенлерин суратлайды. Узакъ Итакада Одиссейден, суйгенин жаханымден чыгъаргъан Орфейден, Карменден башлап, Гошаяхха деру, дуния башында таурухда кзалгъан суйгенлени кюйлери киргенди бу поэмагъа.

Ёзденланы Фатима

Малкъар поэзияда сүймекликни юсюндөн жазылгъан лиро-эпика поэмаланы арасында Сакинатны «Насып ючюн» деген поэмасы мени бек сүйген, бийик багъа да бичген чыгъармамды. Мен аны кзайтарып-кзайтарып окзуучума, алай а поэтни ёз жүреги бла ётген сүймеклик тарых хар жолдан мени жүрегими да толкзутады, сезим дуниясына алады. Анда бары белгили сүймеклик кюйле жангыдан таулу тиширыуну, таулу поэтни дуниясы да болуп, хар жазны жаууну, кырдыгы жангыча, жангы сезим болургъа жетишгендиле.

Тёппеланы Алим

ТЮБЕШИУ — АЙЫРЫЛЫУ

Жибрил мёлек Файгъамбаргъа (Аллахны саламы анга болсун) былай айтханды:

«Мухаммат, кимни да суй – аны бла айырылмай къаллыкъ туююлсе».

«Ёлюм аллында чакъ».

Хамид ибн Абдуррахман

ЭКИ ЖОЛДА ЭКИ АДАМ ...

1.

Къызыл, сары бетин ача,
Кюнлюм жата эди къачда,
Сабыр ата эди эрттен,
Бир зат да жокъ къоркъуу этер...

Къачны мудах эрттенинде
Юйден чыгъып кетгенинде,
Жаным сезген эди аны –
Сен энди къайтмай къаллыкъны!

Ойнай, ариу айта кетдинг.
Жашил чыкъны бара эдинг.
Эсде къалгъанды баргъанынг.

(Бирде, кёлум къалып, санга
Этсем да мен ауур даула,
Сен эштме, жаным, аланы.)

2.

Билипми, билмейми этдинг? –
Сен къайтмазгъа чыгъып кетдинг!
Тынчаймай, энди танглада
Къарап турама аллынга.

Кюн башлагъан чакъда бугъа,
Сени кирип келлик суна...
Чабып чыгъар да жашчыгъым,
Сыларса кюнча башчыгъын.

Кёкге атарса, кётюрюп.
Ол, къууанып, ойнап, кюлюп,
Батар сени къучагъынга...

Санга атап, кюйле такъсам,
Къайтып келип тургъан ахшам
Киреди шош ушагъыма.

3.

Ийнар айтхан кюнюм кетип,
Кюйле тагъар кюнюм жетип,
Жюрек бёлгенме экиге –
Къалгъанлагъа, кетгенлеге.

Ол сен баргъан чакъда тохтап,
Сени излеп, соруп, жокълап,
Къарайды ай бийикледен,
Жомакъ айта келликлеге.

Ол жомакъда сени атынг
(Андан сыйлы болмаз затым!)
Айтылгъанлай турлукъду кёп.

Аны айтса, ёню – татлы,
Кюнюм кюле, кюе батды.
Къара кийгенди бюгюн кёк.

4.

Сен къыйналгъан чакъда жаным
Кюйюп кете эди, жанып.

«Бир зат болгъанды, – деп, – санга!»
Жаланда ол эсде къала,

Чабып чыкъгъанма эшикге.
Хапар а, келмей, кечиге,
Орам санап, жюрюп турду,
Дуния кёзюн манга бурду.

Жигит, ётгюр эдинг да сен,
Сюе эдим амал этсенг...
Андан онг жокъ къайытыргъа.

Ай сагъая эди, тохтап,
Бир кёп адам, мени жокълап,
Бир кёп ариу сёз айтдыла...

5.

Тилсиз болгъанды эрттеним –
Алай ачыды кетгенинг!
Салкъын аяз, ташлап жолун,
Манга узатмайды къолун.

Кюйюп барады жүрегим.
Мен не сейир жолла келдим! –
Насып таугъа чыгъып бирде,
Бирде къара кёрге кире...

Сени излеп, сени табып,
Батады кюн, жилап, жанып.
Аны къарайма ызындан.

Таула башы бугъейлени,
Элни, сууну, эллилени
Бояп барады къызылгъа.

6.

Туман жатады жоллагъа,
Тызыл таргъа, Жеркли къолгъа.
Юрдю сууу, мудах агъа,
Турады жыр, назму тагъа.

Сууукъ суугъа ийип этек,
Башын чайкъайды тал терек.
Ол кёп къарайды шауданнга,
Сырын айта сары тангнга.

Санга ушайды ол бирде,
Тюшлериме мудах кире,
Кёзюн кётюрмейди къачха.

Анга ариу айтхан кетди.
Бизни къатлап мудах этди.
Ол – мен тюшюнмеген тасха.

7.

Сени излей, салырма жол,
Жолум ныхыт болса да, къол.
Барып турурма аллынга,
Тансыкъ бола къарамынга.

Гюлле сары этген жолум
Ызлыкъ болгъанды аламда.
Жыя барама аланы –
Жууукъ этерча араны.

Сылай сары жерни бетин,
Бузуп къойгъанды адетин
Сени излеп келген аяз.

Элле, жерле санап, атлап,
Зикир этип, аны къатлап,
Къыла турады ол намаз.

8.

Заман – къара атлы болуп,
Бети жарымайды, солуп.
Иги, аман да къатышып,
Барып турады, ашыгъып.

Тынчлыкъ табалмай арада,
Менича, ол да, тарала,
Алып ауур жюгюн къолгъа,
Атлайды чарс къатыш жолда.

Анга айтадыла даула,
Андан сурайдыла саугъа –
Алай барады ёмюрге.

Сени къайсы жолдагъынгы,
Сени къайда болгъанынгы
Ол онг берирми кёрюрге?

9.

Бийче тепсей тургъан ташда
Жашайды дейдиле тасха:
Къайда алтын къоллу бийче –
Саны – узун, бели – инчке?

Андан сорур эдим сени,
Жолгъа тѣкдюрмей кечени.
Мудах таурух айтады жел:
«Аны излей эсенг а, кел,

Чегем тарда жатады ол.
Басханды ханс, букъгъанды жол... *
Сордум жулдуз керуаннга.

Сарайгъанла, атлап алгъа,
Жыр такъдыла, атап санга.
Ыспас этеме алагъа.

10.

Мени жарыкъ жазларымда,
Кѣргенсе сен жазгъанымда,
Заман, Марал Къолларында
Солуй, келген жолларындан

Бизге таурух айтды, жомакъ,
Кечелени эте омакъ.
Сени, мени да алдатып,
Къачды, атыбызны айтып.

Минип Къочхар Ташха, андан
Къарап, излеп ариу майдан,
Айтып турады ол жырла.

Кюнде кетмез сагъышымы,
Санга этген алгъышымы
Къатлай, эжиу эте, къырла.

11.

Эртте жомакъ болгъан жайда,
Кесим жокълап, кесим сайлап,
Ол сен келлик кюннге атап,
Тургъанма отоула жасап.

Онгуп къалып, баппаханла
Жибек болуп жайылгъанда,
Жолунг элте эди сени
Къаракъанат кечелени.

«Алда – насып!» «Алда – къартлыкъ. –
Аны ажым этип айтдынг. –
Къадар ашыкъмайды бизлей...»

Жолубузда тизе ёрле,
Заман къадар бла бирге
Барып турду, сылтау излей.

12.

Эки жолда эки адам –
Тюбемезге болдукъ, баям.

Алай суймеклигинг мени
Тапды этегинде жерни.

Туура этип келлигинги,
Къатлап насып берлигинги,
Турдум къууанч этип ачыкъ,
Жюрегими санга ачып.

Келип тургъан эдим, сени
Излей къанатында желни.
Насып, къууанч деген – алда...

Барама энди буз жолда,
Эсгериуню алып къолгъа,
Алданмай болмайын анга.

13.

Тенгнге алгъанма кечени.
Ахшам а, келмей кечери,
Сёзге, кёзге да ийнанып,
Турду, менича, къыйналып.

Аны женгин жыртхан нарат,
Болуп къара чарсда чыракъ,
Жарыкъ этерми араны?
Тешип кетерми къарамы?

Сени кёрген кюнюм – насып,
Анга тансыкъ болуп, жарсып,
Къайтып турама мен ары...

Жарсыулары манга кече,
Мудах къарайды шош кече.
Заман жапсармайды аны.

14.

Къыйын болду айырылыу.
Сени манга къайгъырыуунг
Жашап турлукъду ёмюрде.
Къачда кюнлюм кюйгенинде,

Жерге чапракъ тюшгенинде,
Келirse сен тюшлериме.
Анда кёрюрме бетинги.
Сени кёрген – алай иги!

Тюшюм мениди да саулай –
Къадар манга берген саугъам,
Кечелени ариу этер.

Анда къарарма кёзюнге,
Жылыу кьошарма сёзюнге...
Тангым сени бла жетер.

15.

Суймеклигим, сени излей,
Жиляйды шош сары кюзде,
Жазда айта эди ийнар,
Айны, кюнню кезиу сынай...

Сени атынг – мени антым,
Анга келеме мен къайтып.
Толмаз умут ашайды жан,
Ачы болду айырылгъан.

Биз жүрюген жолда бара,
Къарап турама мен артха. –
Анда кълалгъанды насыбым.

Къара жерни чапракъ жаба,
Атлайма мен сени таба...
Жетип баралмай, жарсыдым.

КЪАЙГЪЫ ЭТЕСЕ СЕН МАНГА...

1.

Эшик кълагъа, келеди кълач.
Чайыр ийис этген агълач
Мудах артады чапыракъ,
Желле кълагъладыла байракъ.

Алтын байракъ, болуп алгъла,
Чыпынлагъла тагъла сыргъла,
Чорбатланы атлап кетди,
Жерни сары-кълызгълыл этди.

Кълачны жыры – мудах, жарыкъл.
Аны нёлгер этип бардыкъл, –
Ариуду, сакълды къларамы.

Айтады ол эски жырла.
(Ала ушайдыла сыргъа!)
Эсим байлайды жарамы.

2.

Сени манга айтхан сёзюнг
(Аны кыймаз жаннга кёзюм!)
Алгъыш этеди жаууннга,
Къулакъ салалмай дауума.

Тейри кылыч болуп, Гъаршдан
Къарап турлукъду ол кышда.
Къачда боллукъду къанатлы –
Андий жамчы кийген атлы.

Къанатлары уча желде,
Ол ашыгъыр элден элге...
Сакълап турама мен сени.

Келип къаллыкъса деп, жаным,
Сени тылпыуунгдан танып,
Турду уятмай кечени.

3.

Жашап туруп сёзлерингде,
Жашап туруп кёргенимде
Сени манга айтхан антынг.
Къалай ариу эди атынг!

Ийнанмай кёз кёргенине, –
Къадар бизни бёлгенине,
Эрттен-ингир сёзюм – ачыкъ,
Санга келеме мен къачып.

Тилек этсем, анда – алгъыш.
Аны биргесине сагъыш
Барады шош, жилай, кюле.

Бети бир кёпдю жашауну.
Келип турсам тюзю, тауну,
Келдим, сени къатлап сую!

4.

Тюзюн айтсам, этди саугъа,
Тюбешдирип мени санга,
Жашау, кёрюр ючюн насып,
Мени къадарыма жарсып.

Билип турса да ол алдан,
Келип турду мени алдап:
Къалай татлы эди сёзюнг!
Аны да сен манга къойдунг!

Эсде къалгъанды ауазынг, –
Аны эштеме, аязып.
Сенден манга саламды ол.

Назму айтаса эрттенде...
Насып, сен, мен да кетгенде,
Келип турлукъду энтта жол.

5.

Сёзюнг, кёзюнг да къоругъан
Мен – насыплы кюнде туугъан!
Санга жолум жарыкъ болуп
Турур дедим, кюнден толуп.

Насыплары къачханланы,
Чарсха эшик ачханланы,
Кёрюп, ачий тургъанма мен:
Къыйынды ол жюкню элтген.

Къара кече къучагъында
Жарсый тураса сен манга:
Узакъ болгъанды арабыз.

Манга къайгъырыуунг сени
Айырмайын турур бизни.
Иги болурму жарабыз?

6.

Жарыкъ къарайса суратдан,
Манга насып кюн сынатхан,
Чексиз азап да чекдирген,
Тюшден угъай, кюнден кетген.

Къарайма, мен суйген бетде
Жашай эди къууанч эртте.
Мен ийнанама ол затха! –
Ызы къалгъанды суратда.

Уя ишлей эдик бирге.
Кесибизге, сабийлеге.
Алай ариу эди эрттен!

Сени кьолунг тийген жерде
Хар не да сюеле ёрге...
О сен – кьайтмаз жолгъа кетген!

7.

Сабий кьоркьуп атлагъаны,
Сени анга кьапланнганынг
Кеталмай, кетмей эсимден,
Саугъа этеме кесиме.

Сёзюнг – ариу, кьолунг – ачыкъ...
Жюрек ауруу тапсам, жарсып,
Сейир этермисе анга?! –
Сенсиз жашау – азап манга.

Кёзлерингде тохтап эрттен,
Санга жол жокъ – кьачха элтген.
Жашлай турлукъса ёмюрге.

Сен жаш боллукъса кёпледен,
Жылла ашыкъмай ётгенде...
Сени сюеме кёрюрге.

8.

Шо бир кере сени кёрюп,
Къаллыкъ болсам да мен ёлюп,

Сюйюп атлар эдим санга.
(«Насып!» – деп атайым анга!)

Эсгериуле татлылыгъы!
Тангны ариу атханлыгъы
Сизни ючюн болгъан болур –
Кюнден толуду ол, толу!

Сени жылы къолунг гюлле
Узатханын кёрюп, кюле,
Къарап турама кёзюнге.

Сен айтыучу жырны эде
Тутуп турлукъма ёмюрге.
Тансыкъ этгенсе ёнюнге.

9.

Жырынг, сёзюнг да – бир татлы,
Тангым кюле-кюле атды,
Ариу, жарыкъ да болгъанлай,
Къууанч, насып да толгъанлай.

Биз экибиз да бир бирге
Ушап къалгъанбыз, сейирге.
Кюлюп тургъанса сен анга,
Мени бла чыкыгъанда жолгъа.

Ушап къалгъанбыз бир бирге.
Сени, мени да билгенле
Эслеп турадыла аны.

Сен, мен да, чакъгъанда бусакъ,
Кергенбиз насыпха къучакъ,
Тохтап... этегинде жарны.

10.

Манга тюрлю-тюрлю атла
Атап, санап, къатлап антла,
Алай эте, ойнай турдунг...
Аны мен ёмюрлюк сундум.

«Тюшерме кёп кюн эсинге!» –
Деп, ышарсанг манга бирде,
«Ой, къайры кетериксе?!» – деп,
Кюлдюм, тохтамадым, эслеп.

Билип айта эдинг алай,
Мындан узакъ кюннге къарай.
Алай... узаймайды ол танг.

Былай къысха жетеригин,
Былай бушуу этеригин
Билип, ачымай эди жан.

11.

Жарсыууму кече элеп,
«Бир тин чакълы болса эсеп», –
Деп, акъыллы къартха келдим,
Анга былай-былай дедим.

Айтды, узакъ къарап, мудах:
«Мени да ол соруу къыйнап,
Келеди бюгюннге дери.
Аны эталмадым кери.

Ах, суймеклик, сени, – деди, –
Ангыламаз тели эдим,
Жашагъанда жашдан-къартха!

Суймеклигим, этеклери
Ойнай, кюле да келгени,
Озуп кетди. Къайтмаз артха...»

12.

Эки адам, эки къадар –
Тегерекден кепле къарай,
Жолла бирге жыйылгъанда,
Насыплары тыйылгъанла.

Жаннга да болмай гурушха,
Барып турадыла Гъаршха
Сени-менича суйгенле,
Къадар онг бермей туйгенде.

Озуп кетмез ючюн келген,
Къабакъ эшик ачып кенгнге,
Чыкъдым, тартхан желни женге.

Къайтып айтырса деп хапар,
Турама, босагъа сакълап,
Аны алгъанма да тенгнге.

13.

О не къысха ёмюр турдунг! –
Кюнюм угъай, тюшюм сундум.
«Сен ызымда къалсанг – иги», –
Дединг. Алай дегенинги

Ушатмай, суймей эштирге,
Жарсыу этгенме ингирге,
Жулдуз да, ай да къаратып,
Ауанамы чарсха атып.

Кюеди кюн чегетледе,
Мен жашилкёз этекледе
Айланганда къачхы кече.

«Ариу хапар, иги хапар
Алып келсе эди къадар!» –
Дедим, сагъыш, оюм эхчей.

14.

Хапар айтама башхагъа,
Атынг, сыйынмай тасхама,
Къатлап, этип турдум жангы...
Санга къурман болсун жаным!

Тартып, тыялмадым сени,
Нёгер этдинг да кёплени.
Къарап къалгъанма ызынгдан –
Жолунг кюеди къызылдан.

Сени кьолунг кибик, татлы
Кюнню кёзю, тили, халы –
Ариу айтады таулагъа.

Къызыл этгенди таланы
Аны ашыкъмай батханы,
Чумдан къызыл чапракъ агъа...

15.

Къыйын болду айырылыу.
Сени манга къайгъырыуунг
Кирип келеди тюшюме,
Бир кьууана, бир кючюне.

Келеди ол къачып манга,
Сенден ариу хапар айта,
Ауазынгы эштдирирге:
«Сюеме энтта да!» – дерге.

Сени тюшде кёргеними,
Сенсиз къалай тёзгеними
Билип тураса сен анда.

Сюймеклигин мында, баям,
Къоюп кете болмаз адам. –
Къайгъы этесе сен манга.

ТАНСЫКЪ БОЛГЪАНМА АТЫНГА...

1.

Артиш бегипди къаяда.
Черек ашайды жагъала.
Ойнап, жагъын этип, жырлап,
Даун айтады ол къыргъа.

Айры жолда жолоучула –
Санга, манга оноучула,
Юйсюз-кюйсюз айланганла,
Не насыплыдыла ала!

Жыйдым суйген адамыма
Гюлле Гюлчю къабагъында.
Алай ариудула ала!

Чыкъда жибийди этегим.
Къадар а, билмей этерин,
Салады энтта да жара.

2.

Кёкде Илкер алай узакъ –
Анга къарап, чагъар бусакъ.
Къыртыш, чапракъ сылай женги,
Жолла сюреди тебенги.

Тюзлюк болмаз дуняда.
Анга табылмайды уя.
«Излеп кюрешме, – деп, – аны!»
Кюледи чарс кёзю тангны.

Сени излей, этип тилек,
Кетди умут таугъа ёрлеп.
Ансыз жылытмайды бир зат.

Эрттен бёлгенди жукъусун.
Жерде жангы насып туусун!
Жанынг болур эсе азат.

3.

Тауда гара суула къайнап,
Кёзлерими туман байлап,
Барама мен, жолум – чарсда,
Аны мурса, шинжи баса...

Насыбыма тиймезча окъ,
(Андан ариу, иги да жокъ!)
Къоруй да билмедим аны.
Алай ачыкъ эди жаным!

Тейри жарты жоллу этди, –
Мени сенсиз къоюп кетди.
Сейир этеме мен анга.

Гюлле ёсген тала – ариу.
Турлукъма мен ары барып.
Анда тюбер ючюн санга.

4.

Сени кёрюр насыбымы
Этгенме тас деп, жарсыдым.
Жюрек тепгенди жеринден, –
Сени сюеди кёрюрге.

Сакълап турама эрттенде,
Сакълап турама ингирде
Сени, атламынғы танып...
Тёзюп болалмайды жаным.

Тансыкълыкъны ауурлугъу
Женгип дуня дауурлугъун,
Алгъыш этеме мен анга.

Санга бери чыгъар деп жол –
Ётюрюкге ушайды ол.
Сёз жокъ мени жапсарыргъа.

5.

Мырза терек тагъып жырла,
Тынгыларгъа суююп анга,
Жууукъ барама къатына –
Тансыкъ болгъанма атынга.

Тейри къылыч айтды ийнар,
Аны къатлай, анга ийнан.
Дарий-мууар кийип, кёгюм...
Алгъышымы эрип кёбю.

Кюнюм, минип сары атха,
Насып ючюн къазауатха
Кирди, чачама деп туман.

Белги бергенме аязгъа –
Хапар айтсын деп ол жазгъа...
О, сен – къыйын кюнде туугъан!

6.

Жазны къучагъында сёзюм
Жарыр, тапмаз кибик сёгюм.
Макъам – къанат берген бир зат,
Аны алып, учар азат.

Санга тюберме жолумда.
Къолум тиер да къолунга,
Санап чыгъарма тасхамы,
Шуёх эталмай башханы.

Мен – насыплы кюнде туугъан –
Сени танып, билип тургъан!
Сюйюп айтама атынгы.

Узакъ болса да арабыз,
Бирден экиди жарабыз.
Иги эталмайбыз аны.

7.

Кесинг, сёзюнг да биргеме
Къалып, келип ёмюрледе,
Жырда, кюйде айтылгъанда,
Сени бери къайтарыргъа

Сюйюп, къарайма эрттеннге,
Ийнанмай сен кетгенинге.
Тиеди тюненеча кюн,
Алай эштип турама кюй.

Сабий кюледи тюшюнде,
Анга къарайма, кючсюне.
Тансыкъ болгъанды ол санга!

Бара-барса уа ол ёсюп,
Сюймеклигинг анга кёчюп,
Билек, къала болур манга.

8.

Жюрегими эталмай сел,
Сакълап турама: сен келсенг,
Башха тюрлю болур жашау.
(Къутхар мени, Уллу Алдау!)

Жазар эдим дедим дууа,
Озгъан насып тангын къууа.
Къайтып келирмисе артха
Жылгъа, кюннге... такъыйкъагъа?!

Тасха сёзюм санга ачыкъ
Болур ючюн, жюрек ачып,
Санап чыгъарма мен аны.

Санга айталмай къойгъаным
Мени тохтамай сойгъанын
Кёрюп, чыдамайды жаным.

9.

Сени излей да, чакъыра,
Чыгъып барама мен къыргъа.
Андан, сууукъ болса да кюн,
Узакълагъа жетеди кюй.

Эштип, болурмуса женгил?
Тёбенгини озуп, женгип,
Кирип келирмисе юйге,
Менича, жан эрий, суюе?..

Салкъын аяз, къонуп ташха,
Батып турады сагъышха.
Къайгъыладан толуп жолу.

Сёзюм жеталмайды сени,
Барып турса да кечени.
Ол тилекден топпа-толу.

10.

Дунияла ёлчеминде,
Бирден бирге кёчгенинде,
Къойгъан болмазса кесинлей
Сезиминги – иесизлей.

Аны, алайды деп, эслеп,
Жарсып айланмай, кечди деп,
Ариу айтама хар кюнде,
Сен ол затны билсенг суюе.

Сени эсден кетерирге
Мени сенсиз этерикле
Эрттеледен кюрешдиле.

Алай сезим – узакъ жоллу.
Аны сезген – топпа-толу.
Андан ариу таж эшдиле.

11.

Арта къарайма къууанып,
Жыргъа, сыргъа да сукъланып.
Мен айтмай, билмей тургъанны
Санайды кѣп кюню аны.

Анда жияйды къууанчым,
Озгъан затха жарсый, ачий, –
Жерден кетгенсе сен кѣкге...
Анда къалырмыса кѣпге?!

Булут жапханды чегетни.
Излеп, сурап, тапмам сени.
Алай жарлыды дуниям!

Жазгъа алгъын кибик чыгъа,
Турурму чум терек чагъа? –
Аны ургъанды элия.

12.

Тангым сенсиз келгенине,
Ачыу мени женгенине,
Жияяп, жарсып да къарадым,
Жууукъ эталмай араны.

Жаным, къалса да кесинлей,
Сени тутады эсинде.
Эсгериуле черегине
Къарайма мен, сейирсине.

Суудан таза эди жанынг.
Билип жашай эдим аны.
Насып эди сени барынг.

Жууукъ болсам да кышыма,
Къарап турлукъма ызыма:
Анда бир кёп эди жарыкъ.

13.

Тансыкълыкъдан ёле турсам,
Не эсими артха бурсам,
Барама бек, къаты суюе,
Назму эте, жарсый, кюе.

Сёзюнг къалгъанды да эзде,
Тангым мудах ата келсе,
Эсгериуле къучагъында
Киреме мен ушагъынга.

Суююп атлайма мен чарсха:
Анда жашайды эс, тасха –
Къайтып биргебиз экибиз.

Къачда чапракъ тюшгенинде
Жашарма мен тюшлеримде...
Нечик жарлы болгъанбыз биз!

14.

Къыйын болду айырылыу,
Сени манга къайгъырыуунг
Мени сакълап айланганда,
Къысхартмады тилек жолла.

Босагъама жатып туман,
Манга эштдирмейин, тырман
Этеди, жол таба къарап,
Аны жингиригин къармап.

Боран согъады сыбызгъы,
Къары жабар ызыбызны. –
Къарап турама мен артха.

Сюймеклигим – уллу тасха.
Болалмай, болмайын башха,
Жашап турур жашдан къартха.

15.

Узун болмаз эди ёмюр,
Турсам кюнде сени кёрюп.
Болжал эталмады къуугъун –
Сен не кыйын кюнде туудунг!

Жиляу эталмайма санга!
Айып саламыса манга?
Ачыу къара къушлай чёкдю,
Чёкдю да, дум этди кёкню.

Жаным болуп турады шуу, –
Ариу эталмайды бушуу.
Сен не да де, сен не да айт.

Ол тюйрелгенди эсиме,
Чарсдан къарайма кесиме.
О, къайтала эсенг, бир къайт!

Поэтни «Тюбешиу – айырылыу» деген поэмасы суймекликге аталгзанды. Тюбешиуню ызындан бир заманда бир айырылыу келмей кзалмаз шартын поэт эпиграфха салгзанды. Поэма дунияда бек уллу кзууанчны – суйгенлени тюбешдирген кюн жарыкзны бла, бек уллу ачыуну – айырылыуну юсюнденди.

Ёзденланы Фатима

Сакинатны китапларында, бир тема башхасына ушаш болуп кзайтарылмагзанына, аланы сезим теренликлерине сейирге кзала, чыггармаларын кзайтарып-кзайтарып окзуйма.

Геляланы Елизавета

ИЙНАНУ

*Балаларын сакълай, ёмюрлерин
ашыргъан аналагъа, жүрегимден юлюш эте,
аланы Бийик Ийнаныуларыны
аллында баш урама*

* * *

– Жерде жазылмайды кьадар...
– Чыгъарма мен, излей мадар!
– Андан кьачар жеринг кьайда?
Жашау – сынау этген майдан...

Алай а барды Ийнаныу.
Ол – жазыуну элтир кьарыу,
Жанны, санны да дарманы...
Тас этме, сау эсенг, аны!

Ийнаныуум – уллу саугъа,
Ушайды ол насып таугъа.
Ансыз болур эдим жарлы,
Жашау бузлу эди, кьарлы...

Бийик Умут, ыспас санга!
Жашау чархын буруп, алгъа
Элтдинг кьадар жолларында,
Эрттен кьара болгъанында.

Ийнаныуну уллу кючю,
Бийик таукеллигинг ючюн,
Ыспас санга, махтау санга! –
Жашау бергенсе сен манга...

ЖАНСУРАТ

Алай турады Жансурат –
Дуниядан хапар сурап,
Хар не да сейирлик анга –
Келлик кюнню сакълагъаннга.

Тас этмей ол ишин-кюнюн,
Ариу тутады акъ юйюн –
Сюртеди, жаз башы жетсе,
Узун, ауур къышы кетсе.

Бахча салады къадалып,
Иги, мажал урлукъ алып.
Къарачы сен да, тахтасы
Тизгин-тизгин, кетип хансы...

Кюзде картоф къазып алып,
Къурутургъа жайып салып,
Арта къуяр урулагъа, –
Анда иги сакъланыргъа.

Къурманлыкъгъа келликлеге
Ол ёсдюреди ирикле,
Ийнек тута, берир акъдан.
Не чыккырда бишлакъладан...

Сакълайды ол балаларын –
Уруш отда баргъанларын...
Алышына жылла, жолла,
Тансыкълыгъы татлы бола...

Сакълап тургъанды элинде,
Артда уа – тыш жерлеринде...
Артда – къайтып келгенинде...
Эрттенинде, ингиринде...

Заман барады, ол – сакълай,
Юйюн, бурууларын акълай,
Алма, кертме... тереклени
Жыя татлы кёгетлерин...

Жолгъа къарайды Жансурат,
Кёсю-къашы соруп, сурап,
Саны, жаны да итине
Бери къайтып келликлеге.

Къагъыт а жокъду аладан –
Ёшюн уруп баргъанладан...
Узакъ кетгенди къазауат...
Алай... сакълайды Жансурат.

Этебиз жыл сайын байрам
Биз, урушда алып Хорлам,
Гюлле салабыз сынлагъа, –
Эсибизде тургъанлагъа...

Жансуратха уа жокъ къагъыт...
– Юйде отну турсам жагъып... –
Журтун сакълайды алагъа,
Къазауатда баргъанлагъа.

Ачы сёз айтмай къадаргъа,
Бёлей ариу алгъышлагъа,

Ючюсюню да атларын,
Билеме мен, къатлагъанын

Эрттен, ингир, кюндюз, кече,
Бирин къоюп, бирге кече.
Сыйдам этгенди аланы –
Жарты ёмюр – санагъаны.

Анады ол – таулу ана,
Болуш, биргесине сана...
«Къайтып келгенди къайтырыкъ»...
Болурму хау деп айтырыкъ?!

Анга ышармайды къадар –
Жомакъды ол суюген, хапар.
Элге кирген жолгъа къарай,
Жашайды къарт ана алай.

Къозу, ирик да не анга?! –
Юлюш этер башхалагъа.
Ырысласа да нюр жаны,
Къурман этеди аланы.

Къоншусуна, тийресине,
Уллусуна, гитчесине
Тилеп жашайды игилик,
Чарсха киреди ингирлик...

– Хызир-Ильяс, уажипле,
Хапар, таурух да билликле,
Сиз болушурмусуз анга?
– Къазауатны жолу – къара...

Къзауатны жолу – бузлу,
Къзауатны жолу – тузлу...
Бирле – чыгъадыла кюннге,
Бирле – барадыла... кюе.

Барып турадыла ала,
Сызгъыргъанда топла, окъла...
Чыгъарыргъа уа жокъ къарыу...
Жансуратха сен айт ариу...
Поэт эсенг, поэт эсенг...

– Айтама мен: «Къара кесинг,
Хапар келеди аладан –
Къзауатха баргъанладан,
Не Австриядан, не Тюркден...
Жылдан-кюнден, жылдан-кюнден...»

Жолгъа къарайды Жансурат,
Ийнаныуун жасап, къурап.
Кюнде онганды кёзлери,
Сыйдам болгъанды сёзлери...

АХМАТ

Сабийлени аталары –
Узакъ эди аралары! –
Келип, кире эди юйге...
Ол тюш ушай эди кюйге...

Баш иеси Жансуратны –
Тири, жигит да Ахматны

Мыстафадан татлы тенги
Не шуёху болмаз эди.

Ма бу элде, ма бу жерде,
Бирге ёсюп, бу тийреде
Жашап, болуп юйдегили...
Насып татлы эди, иги...

Граждан уруш башланганда,
Чакъырылып, болуп анда,
Къазауатха къатышдыла,
Узакъ кюнню батышында...

Андан саулай къайтды Мыста, –
Анга, бизге да насыпха.
Жансуратны уа Ахматы
Къула тюзде къалды жатып...

Жарлы Ахмат тюшлеринге
Кирип келген кюнлерингде
Не насыплы эдинг, жарыкъ –
Арымай, кёп жолла барлыкъ...

Тюз Ахматха ушап, жашла,
Къарыу кирип башлар чакъда,
Чалгъы, балта да алдыла,
Малгъа, мюлкге жарадыла...
Жангы юй иш да салдыла!

«Аталары, муну кёрсе,
Муну кёрюп, алай ёлсе,
Жиляй турмаз эдим анга... »
– Къарачы, Ахмат, сен мынга!..

– Къалай ёсгендиле жашла!
Сизде жашау – башха... башха...
– Кёрюп турамыса бизни?
– Жан айырмаз экибизни!

Жууукъду, бирди арабыз.
Алгъынча, бирди жарабыз:
Айырылыу деген – ачы...
Андан къалай ары къачхын?

– Тансыкълыгъым, сени излеп,
Ол сен келлик жолгъа тиреп,
Турдум (жарылмадым къалай?!
Сен ёлгенде?!) сени сакълай...

– Манга да тынчды деялмам...
Мен женгинге да тиялмам...
Алай анга да бар мадар –
Жашла берди бизге къадар!

Сюймекликден туууп, ала
Байлай биледиле жара!
Ашыкъма, жаным, сен бери...
– Да, хакъды, хакъды... келирим... –

Хаммат минеди атына...
Сурат къарайды жашына:
«Атасына ушап, алай,
Барады, нарт кибик, къалай!

Аркъа да, сан да тюзетип,
«Ат белинде туугъан!» этип.

– Кесингча, тюз кесинг! Къара,
Хаммат барады акъ атда! –

Къабырына эртте-эртте
Бара турду, келе-кете,
Ийнек сюре чыкъса эрттен...
«Ах, сен жарлы, кёрге кирген...»

Хапар айтыр эди анга
(Ёлген – уста тынгыларгъа!),
Угъай да, хау да жокъ андан –
Аны сакъламайды айтхан! –

Билип турады Жансурат
Неге къалай дерин Ахмат –
Оноу эте эди андан.
«Керти болады ол айтхан!»

Аты къалгъан эди мында –
Болушургъа, айтылыргъа.
«Бу – Ахматны жашы!» – десе,
Бир игилик тюше эсге,

Жарты жери бола толу,
Иши къууандыра, жолу...
– Эртте эди, эртте алай... –
Деди, буруу таба къарай.

МЫСТА

Кюзгю кибик эди заман –
Кёп – игиси, азы – аман...
Жансуратны эси – таза,
Турады ол анга база...

– Мыстафаны уа юйюрю –
Аналары, сабийлери,
Бугъуп тургъан кюнде юйде,
Аны акъла кюйдюрдюле...

Къалай мудах эди Мыста...
Юйге къайтып келип артда,
Ёлгенлери жатхан жерге
Баргъанында, ары – ёрге...

Анда жатадыла ала –
Кюнлюмдеги къабырлада.
Суйюп жюрюйдю ол ары,
Жолчукъ сырды, барып-барып.

Ма ол жаяу жолчукъ сыртда –
Аны теплеп этди Мыста,
Чыгъып къалады сынлагъа.
Ахмат къоншуду алагъа...–

Заман андан ары элтди,
Жангызлыкъны къадар этди.
Къоншулукъда жашай, Мыста,
Къайгъыларын къууа, къыстай,

Жете келген жашчыкълагъа
Болду керек кюнде ата...
Къалай къыйынды дуняда
Жууукъ, ахлу къойгъанлагъа!..

– Ма, къоншубуз а – къарт Мыста –
Тереклеге, жерге уста,
(«Бу агрономду!» – деп, жашла
Айта болмазелле бошдан!)

Шекли да болмай башхагъа:
«Тюшгенсе сен, – деп, – бахчагъа!» –
Ол, Аскерге тырман эте,
Келир эди былай бирде.

Колхоз бахча эди юйю.
Анда кюнде бишип-кюйюп,
Келир эди арып-талып,
Мени юлюшюмю алып... –

Жарлы Мыста, сен, нарт Мыста,
Неге да бир кибик уста,
Бахчаларынг хужу къалды –
Сени киши жери алды!

Эсли Мыста, халал Мыста,
Къырал къула тюзге къыстап,
Къыргъыз элде къалып къалдынг...
Анда топракъ юлюш алдынг!

– Топракъ къызыу эди анда,
Жолла – къыппа-къызыл – къумдан.

Хауа айланмайын жайда...
Андан кыйын кайда, кайда?!

Жауун жауса уа – аз, женгил,
Тамам бир такыйкыа тенгли.
Чюгюндюрге келсек эрттен,
Кыйын эди юйге жетген...

Халкынг кайтханды элинге,
Таулу, ташлы да жеринге.
Анда кыйюп калдынг кесинг,
Мында, мында эди – эсинг!.. –

Бирде жилай, бирде кюле,
Эсге бир кеп затла тюше,
Жашайды Жансурат алай,
Эрттелени кызгай, кярмай.

...Гитчечиги уа – Аскери,
Ол акылы, эсли, тири...
Кайтып тюшеди эсине...
Амал эталмай кесине.

АСКЕР

Буйрукъ келген эди взводха:
«Атлам да этмегиз артха!
Душман урады да ёшюн,
Табар излеп келген кюнюн!
Тюз айланса да кыяма,
Керек боллукъду тыярга!..»

Ах, Украина, – жаралы,
Элинг, жеринг – отда бары!
Адамларынг – ажашханла,
Ары-бери къатышханла...

Мында да – тау, ариу жерле,
Сабан сюрген, маллы элле...
Узакъ Малкъар тюше эсге,
Аскер къарайды кечеге.

Жашаулары – бизге ушап.
Ишлеп, арып, болуп суусап,
Юйге къайта эди ата,
Къарангылыкъ жерге жата.

Анда, мында да анала,
Тылы басып, отха сала,
Андан кюннге ушаш гыржын
Чыгъардыла – татлы, жылы!

(«Керти, ушай эди кюннге!
Биз къобаргъа, анам, кюле,
Айран гоппан бла бирге
Аны салгъанды тепсиге...»)

Эрттенликде, алып челек,
Была сауадыла ийнек,
Жаулукъларын къысып терен.
Алай эди Аскер кёрген.

Бизде ата-баба кибик,
Ала да – гён чарыкъ кийип,

Улоу жегип арбалагъа,
Бичен ташый арбазлагъа...

Юйю тюшдю да эсине
(Келип турду биргесине!),
Анасыны ышаргъаны
Жанын жылы этди аны.

Жюрегиндеди жашыны
Тилеклери анасыны –
Къорур ючюн, ариу тизип,
Тилей эди (къоркъуу сезип?!),
Намаз къыла, Аллахындан:
– Сакъла, – деп, – сен палахынгдан
Жашларымы – Аскерими,
Хамматымы, Баширими!

* * *

Гитче, мамыр да элчикде,
Таулу, тикли да жерчикде
Сермешдиле ала алай –
Кече бла кюн булгъаннганлай...

Тауусулуп патронлары,
Сакъларча болмай онглары...
Къыйналдыла, къыйналдыла...
Алай... тикни сакъладыла!

Ма ол взводда солдатладан
Уруш тохтар сагъатлада
Алты адам къалды саулай –
Къарыусузлукъ бирден аулай,

Ким – жаралы, ким – арыгъан...
Къалгъанлары уа – къырылгъан!

Къалгъанлары уа – жатханла!
Кюн, ай бла бирча батханла!
Къара кече бөлегенле!
Бу тик ючюн төлегенле!

Уруш аулакъ. Анда – Аскер.
Ана тилек турмаз, жетер.
Къабыл этер аны Аллах,
От-окъ тиймез, келмез палах!

Тилейди ол: «Уллу Аллах,
Аскерими, сакъла, сакъла...»
Кичи жашы уа – жаралы.
Къыртиш да, таш да – къаралды...

* * *

Алты солдат, алты онгсуз
Тебретиле, кюнсюз, жолсуз
Совет аскер кетген жолгъа,
«Жетсек эди!» – арсар бола...

Алай сыналдыла ала,
Таша жерде жолла сала,
Жаралары, ачлыкъ къыйнап,
Этерча болмайын хыйсап!

Жашау, насып кенгнге кетип...
Алай... алай умут этип,

Бара эди алты адам...
Ана тилек къоруй, баям.

Мунуча сур жол Аскерге
Тюшмез дагъыда кёрюрге.
Ариуду кёк, чыгъанасыз.
Алай... бир бек ышангысыз.

Ышангысыз, ышарыусуз...
Ол – жаралы эм къарыусуз.
Болуш анга, билек да бол,
Алай къыйынды бюгюн жол!

Ол – кёплени сукъландырлыкъ,
Сюйгенине ийнандырлыкъ,
Сабий-балий да ёсдюрлюк,
Жашап-ашап, къартлыкъ кёрлюк...

Хызир-Ильяс – биргесине,
Кете, келе да эсине,
Аскер бара эди жолда,
Кёзкёргени туман бола...

Ма, анасы чабып жетди! –
Аны жашау жанлы этди.
Ана кёзле къарадыла...
Ала нечик жарадыла!

Андан (юйденми?!) Жансурат,
Жашын излеп келип, сурап,
Ётюп таула, тюзле, суула,
Жанын, санын шеклик къууа,

Аскерини – кичи жашын,
Аны ауруу алгъан башын
Сылап, ана сёзюн айтды...
Аскер бери, артха, къайтды.

Атасыны эрлик сёзю
Жетип, табып, берди тёзюм.
Танырча болмады аны,
Ата сёзю – жангы, жангы!

Эки къарындашы бирден
Жетди бири бирер жерден...
Болуп бары да къатында,
Ол таянды... Ийнаныугъа.

* * *

Киши жери. Алты улан
Барадыла кючден-бутдан...
Агъач – къалын, къоркъуу – уллу...
Къайда эсе да ит юрдю.

«Жолоучула» сагъайдыла –
Неге жолугъурла ала?!
Төгерекеде душман толу...
Сен, Аллах, аланы къору!

Гитче элде терен шошлукъ
Арсарлыкъдан юлюш кёшду:
Иги кесек мычып, сакълап,
Бири чыкъды хапар сурап.

Эл кыйырма бир юйчюкге,
Къысха жолда бугъа, чёге,
Жууукъ жанлап, къарай келди –
Журтда жашау уюп эди.

Биринчиден – экинчиге,
Экинчиден – ючюнчюге...
Кеси жангыз саман юйде
Къарт олтуруп – уллу кюйде.

Терезеден къарагъанда,
Жангы тангны жарыгъында,
Учалмазлыкъ къанатлыгъа
Ушай эди – жаралыгъа.

Терезени азчыкъ къагъып,
Солдат сакълайды, сагъайып,
Неге тюбер мындан ары –
Эси неге жетер къартны?

Къарт къарамын ары бурду,
Тапчаньндан женгил турду:
«Душман болса, келмез былай –
Мияланы тырнай-тырнай...»

ЖАНСУРАТНЫ БИРИНЧИ ТЮШЮ

Узакълада уа, тау элде,
Сурат кече бир тюш кёрдю:
Арбазында тереклери... –
Алма эди кёгетлери...

Мында – ючгюл къагъытчыкъла,
Жерге тюше къачхы чыкъгъа...
Ючюсюнден гитченики
Алма терек – Аскерники,

Тюшюп, ауур, мыккыл болуп,
Анга къара къаргъа къонуп...
«Къаркъ-къуркъ! Къаркъ-къуркъ!» –
деп кычыра...
Шошлукъ, тынчлыкъ да къачыра.

Къуугъун айтхан кибик, алай,
Шургу жүрек кылын тарай,
Эштген къачаргъа алайдан...
Ана, болалмай къараргъа,

Къужур тюшю элгендирип,
Алай эси кёллендирип,
Сейир этди төгерекге,
Тангны сабыр бетин кёре.

Къопду, турду жарлы ана,
Саулукъ тилей жашларына.
Тилей тынчлыкъ дуниягъа,
Ахлулагъа, жууукълагъа...

Кетип къалалмай эсинден,
Къачып кеталмай тюшюнден,
Къоркъуундан жүрек толду:
– Къара къаргъа – белги болур...

Уллу Аллах, сен палахдан
Сакъла – кесингсе жаратхан,
Сакъла окъдан, топдан сакъла,
Сабийдиле, сабий ала!

Мени болсун къыйынлыгъынг!
Турурма, хау, сыйындырып,
Ауур болса да, жүрекге. –
Жашларымы къайтар юйге!

Сакъ бол, тилейме, алагъа –
Уруш этген балалагъа...
Ала баргъан жолла – сени!
Жилятма, Аллах, сен мени!.. –

Деди. Тилек – алай татлы!
Сурат аны алай айтды!
Эштип, болурмуса сен сакъ?
– Хорлам алсакъ... Хорлам алсакъ... –

Тюшю тюше да эсине,
Тынчлыкъ табалмай кесине,
Шургу этеди ичинден –
Хапар а жокъду биринден!

Хапар а жокъду... Урушха
Кетгендиле согъушургъа.
Къагъыт жазар ючюн, заман
Анда къыйын болур тапхан...

Ол тюш эсе да, къоркъгъанлай,
Чыкъды, жолгъа-къолгъа къарай.

Къуйду да суу къумгъанындан,
Арбаз толду оюуладан.

Сибиртгини алып, сыйпап,
Ийнек саууп, кёкге къыстап,
Нартюх чачды арбазына –
Тауукълагъа, хоразына...

Хораз – аны ёхтемлиги,
Къызыл, ариу кикирикли,
Арбазына къоймаз адам.
«Кючюк кибик, алай, тамам!»

Булжуй-булжуй турду. Адам
Къопхан болмаз эди, баям.
Чёкдю агъач шинтигине,
Урчукъ алып ийирирге.

Тёгерекни алгъанды жаз!
(Аны кёрсе, жүрек да – баз!)
Терекледен а ючюсю
Копал иер чакъда юсю!

Ана, къайгъы-къаугъа чёге,
Къарап турду ачыкъ кёкге...
– Юзмелт, булут да – чыммакъ акъ,
Тенглешдирип, бирге салсакъ...

– Булутладан алып ийир,
Кёлек эшсенг, жашынг, кийип
Барыр тойгъа, тепсер ариу...
– Уллу Аллах, сен эт къарыу!

Булут а не – кюнден алып,
Аны халы этип салып,
Андан эшерме кёлекле...
Юч...Тёрт! Хау, төрт – киерикле...

– Кёкден жулдуз учуп тюше,
Андан тюермисе тьюме?
– Тюерме, жаным, жулдуздан.
Жагъа этерме къундуздан.

– Тейри къылыч кёрсенг тарда,
Илгик этермисе андан?
– Этерме, этмей а санга!
Сора дагъыда жашлагъа!

– Суудан этермисе манга,
Жашларынга да бел баула?
– Этерме, тау суула – таза,
Тауда эрийдиле бузла...

– Эт, эт бизни ариу, омакъ!.. –
(Нечик жарыкъ эди Ахмат!)
– Окъа тигерме, чалыула...
Тойгъа сюесиз барыргъа... –

«Тюбешиуню» сейир кючю
Жансуратны этди кючлю, –
Алай иги таукелликден
Юлюш алсанг эрттенликде!

– Уллу Аллах, балаларым, –
Уруш отда баргъанларым,

Къайтып келирча эт артха –
Ата журтха, жамауатха... –

Тилек этеди жангыдан,
Башлап эрттен жарыгъындан,
Жерден, кёкден, жангы тангдан...
(Алай а не келсин андан?)

– Жаш-къуш кибик – халы, саны,
Ёртен кибик – жарыкъ жаны... –
Сиркиу жашы уа – Аскери,
Эсден кеталмайды кери.

– Хаммат, Башир – таматала,
Ала – сабыр акъыллыла...
Адеп, төре да билирле
Кеслерин сакъ жюрютюрле... –

Аскер, Аскер а, – кичиси,
Башха эди, башха – энчи –
Сиркиуюлюю – озуп чекден,
Халаллыгъы – къатлап берген...

«Юйге жангыз болуп кирип...
Эзде туююдю, мен билип...»
Танышлары, нёгерлери,
Юйге жууукъ этгенлери

Тюшюп къалып къайтып эсге,
Сурат къайгъы жолун кесди:
«Уллу Аллах, сакъла аны –
Жаны жулдузча баламы!»

УКРАИНАДА

Узакъды Украина, хау.
Къайда да бир киби́к жашау.
Анда – узакъ киши жерде,
Гитче, ариу, жашил элде,
Халкъны барын да ашырып, –
Душман келсе деп, къачырып,
Эски шкогун да чыгъарып,
Анга алгъынча ышанып,
Жылы келген Данило – къарт,
Тура эди къарап, сакълап
Фашистлени, душманланы –
Дерти уллу эди аны.

Эртте кетип аналары,
Жангыз кеси балаларын
Адам этди, жолгъа салды...
Умут этип... къурлай къалды –

Уланлары бирден жетип,
Чакъырылып, бирден кетип...
Къайтмаз тюзге шашып, анда
Къалгъандыла, чарсда жата.

Ачы хапар жара салды.
Угъай – аны жанын алды!
Данилону этди кесеу...
Бир не эки угъай – бешеу!

Бешеу бирге – къарындашла!
Эси кете, кире чарсха,

Не кюн кёрдю аталары! –
Оюлдула къалалары.

Жиляр эди аналары,
Сыйрат кёпюр – аралары.
Жиляр эди (къайда кючю?!)
Аны ючюн, кеси ючюн...

Ачы хапар санын къыйды,
Кесин жерде кючден тыйды...
Уруп келе эди душман –
Дертин аллыкъды ол андан!

Ата жарлыладан эди...
«Къалай болсун адам?» – деди.
Алты жазыу – алты къадар
Излей келгендиле мадар...

– Сынау берген кибик манга,
Кеси ийгенди аллыма... –
Отдан, суудан чыкъгъанды къарт,
Граждан уруш... этгенди ант...

Арба, ёгюз да чыгъарып,
Керек затын табып, салып,
Данило сакъ чыкъды жолгъа –
Партизанла тургъан къолгъа...

* * *

Къаны кетип, жарлы Аскер
Тилей эди: – Тамчы суу бер! –

Къарыу къойгъан эди аны,
Шош юзюле жаны, саны...

– Айранмы, сууму берейим?
– Экисинден да кёрейим... –
Жансуратны туююл ауаз.
Алай... андан татлы болмаз!

– Мёлексе сен! Мени сакъла!
– Суучукъ кшошамамы акъгъа?
– Къара суудан, гара суудан...
– Къарачы, буз болду шаудан!..

– Отданды ол!.. –

Кюн, ай бата...

Сенсиз турады танг ата!
Къыйын, ауур эди жаранг!
Къалай жияр сени ананг!

Сюйген кызынг Мёлек жияр,
Санга атап, кюйле тагъар! –
Жыры, жюрой элден-элге...
Унутулур аты бирде...

* * *

Келтирмеди анга аяз
Уятыучу татлы ауаз –
Жансуратны ариу – сёзю!
Къайда къалдынг, къалай тездюнг?!

Башир, Хаммат да жокъ мында.
Къарама сен алларына –

Узакъ кетип, къарындашла
Таяндырыр киби́к ташха
Тюйюлдюле, келип, жетип... –
Аны не́гер жашы этди.

Атасыны зыбыр къолу,
(Болса да ол башха жоллу,
Жетди, тапды кичи жашын!)
Турду сылай кёзюн-къашын.

– Къолум къаты болур, айхай –
Ишлеп тургъанма мен алай:
Бичен чалып, къалап юйле...
Бешик этген эдим бирде –
Жашым жатар ючюн анда,
Къагъанакъгъа, тынчайыргъа...

– Турады энтта чардакъда,
Хаммат жатхан эди анда...
Артда – Башир, артда уа – мен.
– Эсде тутуп тураса сен...
– Ачытмайды... Сыла-сыла...
Жумушакъла... – ата къолла...

Данило кёп турду къарап,
Жашны къара чачын сылап,
Ата эди, керти ата...
Жаны кюнлей кюйюп, бата...

Ала бары да чарс бола,
Хар не, хар не да тас бола,
Аскер кеси жангыз къалды,
Эслемей атханын тангны...

ЖАНСУРАТНЫ ЭКИНЧИ ТЮШЮ

Жансуратны уа таулада
Жаны кьалгъанды кьаугъагъа:
«Болду, керти, бир зат болду!» –
Тёшегинден хыны кьопду.

– Къаргъа... терек тьопге чёгюп...
Аяз кюлню чачып, тёгюп...
Уллу Аллах, сен аланы
Сакъла – жарлы балаланы... –
Жангы эрттен – жангы тилек,
Сёзюнг болса эди билек!

Сурат, ачы сезим кьууа,
Къайгъы жүрек аузун жууа,
Къоншулагъа чабып келди...
Къайгъы анга нёгер эди.

Тангнга болгъан эди жууукъ.
Келсе да жаз, эрттен – сууукъ.
Сурат чабып келгенинде,
Мыста арбаз шинтигине
Тура эди кьонуп, уюп.
Чолпан жулдуз, аны кёрюп,
Къача, бугъа, кёзюн кьыса,
Учду. Къарамады Мыста.

– Къара, келеди Жансурат!
– Суратды ол! Ариу сурат!
– Сюйюп турамыса аны?
– Тазады, бек таза жаны! –

Жулдуз учду, тынгыларыкъ,
Къартны, нартны ангыларыкъ
Чолпан кеси эди тангда.
Мыста къарап турду анга.

Олтурдула эки да къарт.
Сурат – ариу, Мыста уа – нарт.
Ата журтда ахыр кере
Тангны атдырдыла бирге...

Эрттен алай ачы атды,
Саулай халкъны кюню батды,
Къайгы болуп, кирди элге:
«Къыстайдыла башха жерге!»

Тауда, желде кюйген бетле...
Жилямукъла, ызла эте,
Къуюлдула, тохтар онг жокъ –
Сау миллетни жыкъгъанды окъ!

Сехле да ачмай, Мыстагъа
«Мындан къора!» – деп, къыстаргъа,
Хыны, суху, женгил атлап,
Келгенди юч совет солдат.

«Елалмай нек турама мен?! –
Къадар – адам тартхан тирмен!...» –
Деди Мыста, жарсый, жана...
(Эски жара, къана, къана!..)

«Узакъ жатармы къабырым?
Мында, мындады тамырым!...»

Деп, журтуну топрагъындан,
Уууч алды да кьолуна,

Къуюп кисей журунчукъгъа,
Салды Мыста хуржунуна.
Сыйлы дууа кибик алды.
Алай болду сюргюн аллы.

«Тюшде кёрмез кюннге жетдим!
Не кёп, не кёп жашай эдим!
Тауусулмаз жолла келдим!
«Сыйратды бу! Сыйрат...» – дейим...

Жерде кёрдюм къыяманы!
Тыяр кюч бармыды аны?!
Сокъур да болмадым, кёрдюм...
Нечик кечге къалды ёлюм...» –

Сагъыш этеди Жансурат,
Жыйгъан заты – къагъыт, сурат...
Тюйме бла бел бау кюбюрден –
Дагъыстандан келтирилген.

«Атам алгъан эди эртте,
Таудан, малдан, тюшгенинде...
Келин алсам, жарар анга...
Бир тапдыла таулу къызгъа...»

Жашларыны кийимлери...
Къучакълады, ийисгеди...
Ахмат кийген башлыкъ, чепкен...
Къалай къыйын эди кечген!

ЖОЛГЪА ЧЫГЪЫУ

Ол къарт туйюл эди – Мыста,
Алай, Ата журтдан къыстап,
Аны салып сюргюн жолгъа,
Ачыу алгъан эди къолгъа...

...Граждан уруш. Къазауатда
Танг экили болуп ата,
Кюйюп къалгъан кюн юйюрю...
Къалай уллу эди кюйю!..

Мыста бошламады кесин,
Алып, жыйып, тыйып эсин...
Къадар анга берген ачыу
Букъду, терен жерге къачып...

Къадар. Не кеп эди ёрю –
Бушуу, ачыу, жарсыу кёрдю.
Адам эди, къалды алай,
Кёзлеринде акъыл къайнай.

Айтхан сёзю – таза, терен...
Насып эди кёрге кирген...
Сюргюн тангын кёрдю да ол... –
Жиляй жатды таудан бу жол...

Ой, Жансурат, эй, Жансурат,
Къайгъы тапды сени, сурап!
Къалай чыгъарса сен юйден –
Балаларынг ёсген, кюлген?..

Къалай чыгъарса арбаздан –
Тереклеринг чагъар жазда –
Бир, эки, юч да терегинг –
Балалагъа ёсдюргенинг?..

Чыкъды, жилямай, Жансурат,
Кесин мудах жолгъа къурап.
Бир сёз да айтмай, тынгылап,
«Бу – къыяма!» – деп, ангылап.

КЪАГЪЫТ

Аскеринден къара къагъыт
Келди къабакъ, эшик къагъып...
Келди, айтырма деп хапар...
Ой, Жансурат къалай жиляр...
Кичи жашы Аскерини
Эштсе, билсе кёрмезлигин...

Келди къагъыт, жетди къагъыт.
Окъур кибики аны алып,
Киши да жокъ эди журтда...
Учады жел – тели къуртха...

БАШИР

Бушуу келирми жангызлай?! –
Атлайды ол, жолла ызлай...
Жауун не жел кибики, алай,
Сакъламай, сунмай тургъанлай.

Башир – Жансуратны жашы –
Ортанчысы, бурмабашы,
Белорусла тургъан жерде
Келди къазауатха кире.

Ол – жыр айта, кюле тургъан,
Жайда, ариу кюнде туугъан,
Назму тагъып, салып макъам,
Жулдуз кибик жаннган адам,
Жырлай эди алай ариу,
Аны тыяр къайда къарыу!..

Башир тепсей туруп тойда,
Къарсдан арып къалып къолла...
Улоу тохтай эди жолда... –
Бир – къанатлы, бир окъ бола...

Хар ким сую эди аны...
Ариу жанды, жарыкъ жанды –
Жашлай кетди, къанат ала...
Гюняхсызла жери – анда!

Аны жыгъып къойгъанды окъ!
Анга жашау, къууанч да жокъ!
Назму жазмаз, этмез жырла,
Жулдузладан такъмаз сыргъа
Суюгенине... Жерни къойду.
Ингир кеси бетин сойду! –

Къызыл эди батхан кюню,
Къара эди айтхан кюю...

ЖАНСУРАТНЫ ЮЧЮНЧЮ ТЮШЮ

Таулу ана узакъ жерде,
Ата журтдан, элден кенгде
Кёрдю бир тюш – кенг арбазы,
Анда, тауда, къалгъан жазы.

Тереклери салкъын ийген,
Ючю бирден чагъа келген
Жерлеринде – бири къуруп,
Экинчиси кесеу болуп...

«Хар жыл сайын жашнап, чагъып,
Чечеклери жерге агъып,
Арбазымы сепгил этип,
Аяз тие, ойнай кетип...
Бу – Аскерни, бу – Баширни...
Бири – къуруп, кюйюп бири...»

Жарлы ана келди жууукъ.
Жюрегине урду сууукъ. –
Ол къуругъан терек ауду!
Жауун угъай, – буз, къар жауду!
Кюлню чача эди Сурат,
Бир зат биллик кибик, сурап...

Сурат къоркъду да, уянды.
«Бу тюшдю, тюш!» – солуу алды.
Алай а къоймайды бир зат...
Къалай болсун андан азат?

«Болду, керти, бир зат болду!» –
Къайгъы этди, кёлү толду.
«Жоралаучу, – деп тиледи, –
Иги затны буюр! – деди. –

УллуАллах! – деп тиледи, –
Жашларымы сакъла! – деди. –
Ала бла биргесе сен!
Журтларына жый сау-эсен!»

Эрттенликде уа, танг ата,
Мыстафагъа тюшюн айта
Келди да, ол а, жапсара,
Айтды: «Аллах деп да къара!»
Кеси эте эди къайгъы –
Жюрегинде бир зат тайды...

Кюн, топ кибики, алай чыкъды.
Тау жокъ, къол жокъ –
къайдан чыкъды?
Мында къумладыла төшле,
Аякъларынг бата эншге.

Эсге тюшюп узакъ Малкъар,
Олтурдула, айта хапар.
– Мында – Манас, анда – нартла...
– Къайтыр эсек... ары... артха.

– Керек эди Къарашауай,
Келир эди, сырпын булгъай...
– Къалай керек эди бизге!
– Къайтыр эдик элибизге...

– Къайдадыла, къайда нартла?
Дебет къайтса эди артха!
– Кёкде жашайдыла ала.
Хапар къалай бергин нартха?!
– Бир кёпдюле эмегенле –
Бизни бери келтиргенле...
«Сиз сатхычласыз!» – дегенле...

– Ариу, уста Сатанайлай,
Таулу тиширыула – алай
Сакълагъыз къарт эм жаш кёлюн,
Ёсдюрюгюз жангы төлю...
– Кёрюрбюзмю элибизни,
Журтубузну, жерибизни?..

– Къазауатдан къайтып жашла
Келедиле. Жашау – башха...
Тюзлюк тасха болуп турмаз,
Атып кьоймаз, таймаз, букъмаз...

– Хаммат табармы да бизни?
– Кьолларында болур тизме.
Къайсы келсе да, табарла...
– Жолгъа чыкьгъанма кьараргъа... –

Элле санай, санай таула,
Ала – ёлген, была – саула...
Ата журтха болуп тансыкъ,
Эки жарлы, эки жазыкъ
Олтурдула мугурайып,
Юйлю болалмай тынчайып.
Бири – тиширыу, бири – нарт –
Эки журтсуз, жангыз эм къарт.

Мыста болалмагъан къайда? –
Халаллыкъгъа тапсанг марда,
Изле. Айтыр эди сайлап
Сёзюн, сени, мени сыйлап.

Жапсарыргъа суююп аны,
Эсин бурду Жансуратны:
– Журтубузгъа къайтып, анда,
Жашарбыз биз, – деди Мыста, –
Жашла да келмей турмазла...
Тойла этербиз арбазда... –

Жерни тилин ангылагъан,
Чапракъ ённге тынгылагъан,
Жашил кырдык бла сёлешген,
Тёзюм, акъыл да юлешген
Мыста айта эди алай,
Атхан тангнга мудах къарай.
Алай болса эди, алай!

САКЪЛАУ

Къыргъыз эллеринде тангла,
Алгъа атып сабанлада,
Андан сора киредиле
Топракъ юйлеге дейдиле.

Сакълап турса да Жансурат,
Жашларындан хапар сурап,
Ачы къуугъун, аяп аны,
Тапхан эди Мыстафаны.

Таукел болалмай айтыргъа,
Халин, бетин да букъдура,
Кеси этди анга жилау –
Башир кетди, тюйюлдю сау...

Жашла ийген къагъытчыкъла
Эртте эски болгъанлыкъгъа,
Алып, окъуйдула къайтып,
Тилек, алгъыш этип, айтып.

– Бу Баширденди, бу къагъыт...
Юйге ийген эди жазып...
Анда тургъан кюнде, эртте,
Ма сен куудуш этгенингде...

– Хау, мен эше туруп чалы,
Хашим келген эди алып.
Эсдеди бек къууаннганынг,
Анга тютюн да алгъанынг.

– Этген эдим суююнчюсюн,
Хапар келтиргени ючюн.
Алгъа унамай, ёпкелеп,
Кетген эди: «Фронтданды!» – деп.

– Бучугъ’а, бу – Аскерники –
Аскерники – гитченики.
Сени сорады ол мында...
(Сормаз эди... къайсысында?!) –

Таматадан – Мухамматдан
Хапар да жокъду... не заман.

Сурат айтды: – Да, былайда
Бизни къалай бла табарла?..

– Журтубузгъа къайтып барсакъ,
Анда, юйде, биз от жакъсакъ,
Кирип келликдиле ала –
Бийик, ариу апчар жашла!
Сен айтханлай, этербиз той...
– Ырыс этеме, айтма, къой...

* * *

– Хорлам бизни эсе, бизни,
Жокъламай биз экибизни,
Къалай турадыла ала?..
Кечге кългъандыла жашла.
Не, хомухла, серле болуп,
Къойдуму къазауат жоюп?
Аллах урсун мени, Аллах,
Турама, чакъыра палах!
Неле айтама мен кесим?!
Кетген ушайды бар эсим.

...Ингир. – Болгъунчу къарангы.
Окъу къайтып, окъу аны –
Къагъытчыгъын Мухамматны.
Шатык окъу, окъу къаты...

Ахырында къатлап окъу...
Иги къууум топпа-толу!
Кёресе да, бу къагъытда
Жазады къайтырын артха...

ХАММАТ

Ленинградны тийресинде
Хаммат тюшген эди пленнге –
Эсин жыялмай, жаралы...
Эрттен ахшамча къаралды.

Солуу алдырмай кюн-кече,
Бирден башха жерге кёче,
Элте эди аны узакъ
Эсге келмез зорлукъ – тузакъ.

Кёрдю жерле, суула ётдю,
Къайтып, бирден-бирге кёчдю,
Келип тюшгюнчю былайгъа
Къая ташла сындырыгъа.

Сынай эди аны къадар,
Хаммат излей эди мадар.
Концлагерьде сынган кёлю –
Ол сау чакъда келген ёлюм...

Биргесине – нёгерлери,
Бирге жер-суу кёргенлери,
Асыраргъа ёлгенлерин
Къабыр къазып бергенлери...

Бирге тие-тие женгле,
Къан-къазауат этген тенгле,
Алача жокъ антлы жерде –
«Таякъ тюпден ётген» эрле...

Карьер болгъан жерден кетип,
Жеркли агъач ызгъа жетип,
Анда бугъарбыз дедиле.
Жигит, батыр да эдиле!

Тёнгеретип бирден ташла,
Дауур салып, къаугъа, жашла
Айтханларыча этдиле –
Азат жол кенгди, кетдиле.

Къача, бугъа барып, ала
Жыйылдыла агъач таба...
Бирде къысха, бирде узун
Болады жол. Бирде – къуугъун.

Окъла къууа, итле юре,
Ызларындан душман сюре,
Чабып барадыла ала.
Къычырма сен, къара къаргъа!

Кёкден тилей эди агъач:
«Сен былагъа деп, жол-къол ач!
Была – жашар ючюн туугъан,
Азат жолгъа чыгъып тургъан...»

Нёгерине тийгенди окъ...
Анга бир зат, бир зат да жокъ!..
Экинчиге, ючюнчюге...
Жиляйды кюн, бата, чёге.

Терекледе бугъады ол:
«Азатлыкъгъа къыйынды жол!»
Къачхынчыла тутулдула.
Къайда насып къутулургъа?!

Ёлген да, сау да – асмакъда!..
Тауда сары от – къасмакъла
Кёрюндюле, болуп сурат...
Къалай жиляред Жансурат!

Алай ёлген эди Хаммат,
Кеси – жесир, кёлю – азат.
Ажашханда ана тилек,
Къайда боллукъ анга билек?

Жокъ энди акъ жазла анга,
Жокъ энди акъ къарла анга.
Минмез къушлай учхан атха...
Ким айталыр Жансуратха?!

* * *

Сурат а билмеди аны.
Къалай чыдар эди жаны?!
Къалай чыгъар эди анга –
Жангыз анга атхан тангнга?!

Сурат а билмеди... Къайда...
Къышда, жазда, кюзде, жайда
Сакълап турлукъду аланы –
Уруш жойгъан уланланы.

Жарлы Сурат, билсенг, къалай
Жиляр эдинг, ачы сарнай...
Хаммат, Башир эм Аскеринг –
Таматала, гитчегинг –
Бары бирден кетгенлерин,
Сени жарлы этгенлерин,
Сени жазыкъ этгенлерин,
Сени жангыз этгенлерин...

Къыргъыз элде сары аулукъ.
Тынгыласанг, салсанг къулакъ,
Нечик жилийды таралып!
Ах, сен да, ол да – жаралы!

ЖАНСУРАТНЫ ТЁРТЮНЧЮ ТЮШЮ

Къыргъызстанны жерлеринде,
Кёчгюнчюле эллеринде
Сурат, алгъынча, тюзюнде
Къайтып келгенди юйюне.

Танымай, кёп турду къарап:
Жауун, къар, буз бирден талап,
Желле алып кетип башын,
Андан-мындан къарап ташы,
Элияла тийип, уруп,
Юйю тура эди къуруп.
Терек, кырдык да жокъ мында –
Жалан кюйген кесеу сынла!
Жана тура эди алам...
«Бу къыямады, хау, баям!»

Сурат айтмазча элгенди –
Нечик ачыды кѳргени!
Ёртен тылпыу этип ура,
Тюшю бола эди туура...
«Болду, керти, бир зат болду!» –
Алгъынча, бек кѳоркъду, кѳоркъду.
... Жапсармады кесин ана,
Чыгъа туруп жангы тангнга...

* * *

Кѳарт Мыстафа, кѳарыу кѳоюп,
Бети, кѳзю бирден онгуп,
Жата эди, жарлы жаны
Кѳоюп кеталмайын аны.
Кѳартлыкѳ келип, тюшюп, жокѳлап,
Бара эди аны онглап.
Сагъышлары – узакѳлада,
Терек чакѳгъан аулакѳлада...
Жансуратны кѳргенинде,
Уялгъандан, тѳшегинде
Жатып туралмады, кѳопду,
Бар этерге сѳююп жокѳну –
Саулукѳ, чырай, кѳарыу кѳайда?
Узакѳ кѳалгъандыла... анда...
Кѳайтып берими юйлешди? -
Жарыкѳ болду да, кюрешди.
Таукел этди, айтды ариу,
Тапдырыргъа сѳюдю кѳарыу –
Жансуратха керекди ол! –
Артха, юйге, сакѳлайды жол!

Биле эди, биле Мыста –
Жангызлыкъгъа эртте уста –
Ийнаныугъа жетер зат жокъ,
Аны жыгъарча жокъду окъ!

ЖАНСУРАТНЫ БЕШИНЧИ ТЮШЮ

Бир, эки, юч... Жылла кетип,
Турду ана, умут этип...
Къайтып келди журтха, таугъа... –
Къадар этип анга саугъа.

Турду ана, жолгъа къарап,
Кюнле угъай, жылла санап,
Жашайды шош, тилек эте,
Тилеклери кёкге кете.

Бирде Сурат бир тюш кёрдю:
Башир... Хау, хау, Башир эди!
Бахсан къала таба келип,
Анда сурай эди элин...

Тангны атдырмай, Жансурат,
Кесин ашыгъышлы къурап,
Эрттенликге ары жетип,
Сакълап турду, умут этип.

Сау ыйыкъны, бир кюн угъай,
Турду ары жюрюй, сурай.
Иги къууум этип, суйюп,
Тансыкълыгъы туююп, куююп...

Къайда тапсын аны мында?!
Аты да къалмады сында!..
Баширчиги – ортанчысы...
Къучагъына къаты къысды...

Ол тюш эди, Жансуратха,
Керти кибик, хапар айта,
Келип къона эди юйге...
Тагъып къояр эдим чюйге! –

Алай ариу эди ол тюш!
Аны тыярча болмай кюч!
Сурат сакълай эди, кече
Келсе, кечер, тюшге кечер...

«Башир боллукъду жазыучу!
Ол – хапарчы! Ол – назмучу!» –
Деучю эди ана анга,
Сюйюп къайтып тынгыларгъа.

Алгъыш эте эди Мыста –
Асыу сёзге керти уста! –
Жашны ариу фахмусуна,
Аны уста, шайыр суна.

«Жарлы Мыста, халал Мыста,
Бар жарсыуну бирден къыстай,
Жарыкъ кёллю, таукел эдинг...
Да, кенг болсун жатхан жеринг!

Бирге турасыз сиз анда
Кюзде, къышда, жазда, жайда.
Бирге турасыз, менсизлей,
Арыйма мен, сизни излей...»

ЭСГЕРИУЛЕ БЛА ТИЛЕКЛЕ

Жолгъа къарай онгнган кёзле
Айырмай къалгъанда сёзле,
Эски газетлени сакълап,
Бюклеп, алып, салып, къарап,
Тийредеги сабийлеге –
Жумуш эте келгенлеге:
«Окъучу! – дей эди ана, –
Не айтханын Башир мында...»

Жашап турады ол алай –
Юйюн тута, малгъа къарай,
Хапар сора адамладан –
Къазауатдан къайтханладан,
Андан таурух айтханладан,
Андан жомакъ айтханладан.

Сурат, бойсунмай къадаргъа
(Излеп, суйюп алданыргъа!),
Ийнаныуун этип байракъ,
Туруп турлукъду жол сакълап.

Ма бюгюн да алай болду:
Эсгериую – атлы, жоллу:
Эсге тюшеди Аскери –
Жашларындан кичилери.

Суратчыгъы да саргъалып,
Бетин сылайды ол, алып...
Къарап турады Суратха,
Къайтып келмез жашы артха...

Ол суратны Аскер кеси, –
Хыпыярчыкъ, алай эсли –
Ийген эди анасына...
Жула болду жарасына.

Ана чыгъады тангына.
Анда уа не да – жангыра...
Ма бурулады чарх – жашау!
Бийик Умут, алгъынча, сау!

* * *

Тангы келген сайын атып,
Ана излейди Хамматын.
«Аякъ тиреп башлагъанлы,
Таба эди жумуш аны.
Ётдюрмеди солуй кюнюн.
Ауурлугъун саулай юйню
Элте эди, кюрешгенлей,
Неге да терк юйлешгенлей...
Келген жыл трактор бригадха,
Берген эдиле Хамматха...»

Баширинден хапар айта.
Турады бир-бирде ана
Тийредеги сабийлеге –
Аны кёре келгенлеге.

Жангыз къалып эски юйде,
Ол бериле эди кюйге.
– Сен – былайда журтла салгъан!
Мен – босагъа сакълап къалгъан!..

– Аман, иги эсе да ол,
Алай барып турады жол
Эрттеледен бери тауда.
Журтха кирген кюнде жаула,
Къазауатха чыгъа эрле,
Къандан тогъуйдула жерле...

– Кесинг кибик, кетип жашла...
– Ала баргъан жерле – башха...
– Турама мен къарап жолгъа!
– Аны биледиле ала.

– Бири да келмеди къайтып...
Тилек этип, турдум айтып...
Эштирме деп ауазларын,
Сакълап турдум арбазларын,
Дау айтмай, этмей дыгалас...
Алдау – бир кёп, керти уа – аз.

– Жиялама, жаным, биз сени
Къоюп кетгенбиз кесинги.
Сау бол жашап тургъанынга,
Арбаз сыйпап тургъанынга,
Юйню акълап тургъанынга,
Ёсдюргенинг ючюн жашла...
Башха тилек этип башла... –

Юч-тёрт киши болгъан журтда
Къара, ауур кече жукълай...
Дауун айтады Жансурат,
Бирем-бирем санап, сурап.

«Аскер, сиркиулюгюн этип,
Къазауатха кеси кетип...» –
Ажым этеди Жансурат,
Эртте кюйген жолгъа къарап.

«Башир – халал, сабыр, эсли,
Сакълай а билмеди кесин...
Келир эди ол сюркелип,
Турса мени эштип, билип...»

«Чыракъ жандырмайын жатдым...
Къайда къалды Мухамматым? –
Ийнанганлай турур жаным
Аны киши женгмезине,
Кёлсюз, ётсюз этмезине,
Аны бир окъ алмазына,
Сюнгю жара салмазына,
Аны бир жол жыкъмазына...
Къайтыр эсе уа ызына...» –
Сурат этеди сагъышын,
Жылла къырпакъ эте башын.

Сакълайды. «Не болду? Къайда?...»
Жокъ алагъа кюнле, айла!
Жокъ алагъа терек бахча!
Ала тургъан жерле – башха...

«Уллу Аллах, сакъла аны –
Таматамы – Мухамматны...
Сакъла бирси къууанчымы –
Баширими, ортанчымы...
Уллу Аллах, сакъла аны
Аскерими... Сабий – жаны...»

ЫСПАС

Бизге нёгерди Ийнаныу!
Къошуп барады ол къарыу.
Ансыз турмаз эдик жашап,
Тангны тилек бла башлап.

Ийнаныуну уллу кючю,
Жолла ишлегенинг ючюн,
Ыспас, махтау бердим санга,
Хурмет – сени элтген жаннга!

Тиширыула! Хурмет сизге –
Аналагъа, эгечлеге,
Башсыз къалгъан келинлеге –
Толмаз умут элтгенлеге!

Толмаз умут – терен жара
Сынсый-ачый тургъан тангда,
Аны хорлар онгла берип
Турур умут, къучакъ керип.

Келмезликни сакълагъанла,
Къайтмаз жолгъа къарагъанла,
Жашауугъуз болсун жомакъ –
Ариу, айбат, таза, омакъ!

Ыспас сизге, суйген къызла!
Жашау къойду жара ызла...
Айтылмай, шош кюйген жырла –
Жолгъа къарап тургъан къызла!

Къачда кюйле этген жанла –
Сёзле, ёртен болуп, жана,
Кирип кеталмайын жерге,
Кёкге учадыла, ёрге.

Ыспас санга, ыспас санга, –
Ата тургъан жарыкъ тангнга!
Умут келтиргенинг ючюн –
Бийик, сыйлы сени кючюнг!

Жангылыгъынг ючюн – махтау!
Тазалыгъынг ючюн – махтау!
Санга салам береди тау!..

Къууандырыр эсе уа жол?! –
Юйден узакъ кетеди ол...

Сакинатны назмуларыны, поэмаларыны жигитлерини юсю бла бир адамны къадары сау миллетни къадары бла къаты байламлы болгъанын кёребиз. Ол кесини чыгъармаларында халкъны къыйын кюннде ачлыкъ, жалангачлыкъ. ёксюзлюк, зарауатлыкъ сынагъанланы биргелерине ачий-жарсый да билгени туурады.

Геляланы Елизавета

АТЛАРЫ

Алма-Атада чагъадыла алмала	3
Насып ючюн	37
Тюбешиу – айырылыу	65
Ийнаныу	95

Художественное издание

Мусукаева Сакинат Азноровна

ВСТРЕЧА-РАССТАВАНИЕ

(ПОЭМЫ)

На балкарском языке

Художник

Технический редактор *Т. В. Демьяненко*

Компьютерная обработка и верстка *А. С. Бозиевой*

Корректор *С. А. Мусукаева*

Сдано в набор 21.04.2014.

Подписано в печать 02.05. 2014.

Формат 70x90 ¹/₃₂. Печать офсетная.

Гарнитура SchoolBookC. Бумага офсетная.

Усл. п. л. 5,41. Тираж 500 экз. Заказ № 84

ООО «Тетраграф»

360000, КБР, Нальчик, пр. Ленина, 33